

**MASARYKOVA UNIVERZITA
BRNO**

Filozofická fakulta

Ústav pedagogických věd

Bakalářská diplomová práce

2014

Petra Pokorová

MASARYKOVA UNIVERZITA

Filozofická fakulta

Ústav pedagogických věd

Pedagogika

**Vývoj škol v obcích Jezeřany a Maršovice
od tereziánské reformy do roku 1950**

Bakalářská diplomová práce

Petra Pokorová

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Zounek, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Podpis autora práce

Děkuji vedoucímu mé práce, Doc. Mgr. Jiřímu Zounekovi, Ph. D., za jeho cenné rady a odbornou pomoc při konzultacích.

Anotace

Tato bakalářská práce popisuje vývoj obecných škol v moravských vesnicích Jezeřanech a Maršovcích, a to v období od počátku tereziánských reforem až po rok 1950, kdy byla založena společná základní škola. Paralelou práce je veškeré dění ve školách společně s posuzováním historických událostí té doby.

Annotation

This bachelor's thesis describes the development of elementary schools in the Moravian villages of Jezeřany and Maršovice. It covers the period from the beginning of Theresian reforms to the year 1950 when a common elementary school was founded. The assessment of all school activities along with historical events makes a parallel in this work.

Klíčová slova

obecná škola, vzdělávání, historie školství, Jezeřany, Maršovice

Keywords

elementary school, education, history of schooling, Jezeřany, Maršovice

Obsah

Obsah.....	6
Úvod.....	8
1 Jezeřany – Maršovice v minulosti a dnes	10
1.1 Stručná historie obce.....	10
1.2 Jméno obce	10
1.3 Charakteristika obce.....	11
2 Počátky vývoje vzdělávání v českých zemích.....	13
2.1 Tereziánské reformy – školská reforma.....	13
2.1.1 Zřizování škol po roce 1774 a typy škol	13
2.1.2 Vzdělání a pozice učitelů	15
2.1.3 Vyučovací proces a učební materiály.....	16
2.1.4 Nedostatky tereziánské reformy	17
2.2 Změny obecného školství za vlády Josefa II. a jeho nástupců.....	18
2.3 Prvopočátky vzdělávání v Jezeřanech a Maršovicích.....	20
3 Obecná škola v Jezeřanech od roku 1830 až do roku 1950	21
3.1 Vývoj obecné školy v 19. století.....	21
3.1.1 Revoluční rok 1848	22
3.1.2 Zákon o obecném školství z roku 1869.....	23
3.1.3 Učitelé, žáci a budova jezeřanské školy.....	24
3.2 První světová válka	26
3.3 Organizace školství za první republiky.....	27
3.3.1 Školní rada	28
3.3.2 Krutá zima.....	29
3.3.3 Návštěva prezidenta T. G. Masaryka	29
3.3.4 Rodičovská sdružení	30
3.4 Období protektorátu	30
3.4.1 Okupace očima tehdejších i současných pamětníků	32
3.4.2 Změna v hodnocení prospěchu a chování žáků.....	34
3.4.3 Porážka fašismu	35
4 Obecná škola v Maršovicích od roku 1886 až do roku 1945.....	37
4.1 Počátky školství v Maršovicích	37
4.1.1 Prvotní problémy školy na přelomu století	38
4.2 Maršovická škola za 1. světové války.....	39

4.3	Období mezi dvěma světovými válkami.....	40
4.3.1	Zákony ovlivňující obecnou školu v Maršovicích	40
4.3.2	Pedagogové	41
4.3.3	Důležitost náboženské svobody	42
4.3.4	Obtížné předválečné období – nástup Hitlera k moci	43
4.4	Druhá světová válka.....	44
4.4.1	České školství v době nesvobody.....	45
4.4.2	Situace na Znojemsku	45
4.4.3	Výuka němčiny a jiných předmětů.....	46
4.4.4	Konec války	47
5	Vznik nové školy	49
	Závěr.....	50
	Seznam použitých pramenů a literatury	51
	Přílohy	54

Úvod

Historie regionálního školství patří k zajímavým tématům na pomezí hraničních oborů regionální historie (mikrohistorie) a dějin pedagogiky. Nabízí možnost sledovat jednak vliv „velkých“ dějinných událostí na život malé instituce – školy, a jednak i její dopad na všední život obyvatel vybrané lokality. Počátky obecného vzdělání jsou spojeny s osvícenskými reformami Marie Terezie, které měly především přispět k blahu poddaných, ale i ke kulturnímu a hospodářskému povznesení zemí podunajské monarchie. Antický a osvícenský ideál vzdělaného člověka tak měl dojít svého naplnění. Cesta k dovršení tohoto ambiciózního plánu byla však mnohem barvitější, než jak ji lakonicky komentují učebnice dějepisu.

Svou bakalářskou práci jsem se proto rozhodla věnovat historii základního vzdělání, a to v obecních školách, se kterými je úzce spjat můj soukromý život. I když vyučuji v jiném školním zařízení, zvolila jsem si historii základní školy, ke které se váže můj volný čas, ať už jako matky dvou místních žáků či jako členky nynější školské rady.

Cílem mé bakalářské práce je tedy zmapovat vývoj venkovského školství v obcích Jezeřany a Maršovice, a to již od roku 1774, kdy byla zavedena povinná školní docházka na celém území tehdejší Habsburské monarchie až po rok 1950 - období rozmachu komunistické totalitní moci a zároveň období vybudování společné školy pro děti obou obcí. Také se zaměřuji na poznání a objasnění celkového chodu školy, postoje žáků ke škole a přístupu učitelů k výuce.

K tomuto cíli mně poslouží hlavně školní kroniky, pamětní knihy a místní zpravodaje. Dalším pramenem, z kterého budu čerpat, je publikace, nedávno vydána ku příležitosti 700 let od první zmínky o Jezeřanech a zároveň 650. výročí první písemné zprávy o Maršovicích. Tato kniha je zároveň jediným obsáhlejším pojednáním o historii Jezeřan-Maršovic. Autorem této publikace je současný kronikář obce, Mgr. Petr Eckl, který mně byl v bádání velkou oporou. Využité prameny jsem také našla za velké pomoci archiváře p. Vladimíra Dočekala ve Státním okresním archivu ve Znojmě.

Hlavní výzkumnou otázkou práce je podat výklad o historickém vývoji škol a zjistit vliv státem vydávaných školských zákonů, nařízení a ustanovení na život instituce ve sledovaném historickém období.

K řešení výzkumného problému bylo užito především přímé metody při popisu

historického vývoje škol. Nepřímá metoda byla zvolena pro zařazení vývoje do širších dějinných souvislostí a pro zkoumání vlivu státních úřadů na chod školy i s přihlédnutím k riziku aplikace nepřesných údajů. Jednotlivé události jsou popisovány od nejstarších k nejmladším, tedy tak, jak po sobě následovaly, čímž je využita i metoda progresivní.

Svoji bakalářskou práci jsem rozvrhla do pěti kapitol a již z první kapitoly je zřejmé, že obec Jezeřany-Maršovice nefigurovala v našem časovém údobí jako jeden celek, ale že se jednalo o dva samostatně se vyvíjející útvary s vlastní historií dané společnosti a jejího vzdělávání. Proto v první kapitole hlavně seznamuji se stručnou historií a charakteristikou obou obcí, čímž chci představit základní obrazec zkoumaného objektu.

V druhé kapitole nastíním pohled na počátky tereziánských reforem ve školství od 2. poloviny 18. století, které přinesly tehdejší době velké klady ve vzdělání širokých zástupů lidí. Zhodnotím základní význam výuky a vzdělávání, poukáži na postavení učitelů v této době a na podíl školy v úsilí na šíření elementárního vzdělání. Dále vysvětlím za pomoci různých autorů skutečný stav úředně ustanovené povinné školní docházky.

Třetí a čtvrtá kapitola se zabývá vznikem prvních škol v obcích Jezeřany a Maršovice a následně jejich rozvojem v kontextu historických událostí. Pátá kapitola završuje vývoj obecného školství dvou sousedících vesnic založením nové společné školy a zároveň nového středopólu kulturního dění obou obcí.

Tato práce nemůže aspirovat na ucelené svědectví o celkovém stavu malotřídního školství v období dvou století, může však k vytvoření práce tohoto rozsahu inspirovat.

1 Jezeřany – Maršovice v minulosti a dnes

1.1 Stručná historie obce

Obec má bohatou prehistorickou minulost sahající od starší doby kamenné až po dobu slovanskou. Historicky se jedná o dvě samostatné vesnice.

Jezeřany jsou poprvé zmíněny k roku 1306, kdy náležely premonstrátskému klášteru v Želivi. V 16. století pak přešly pod správu strahovského kláštera v Praze. V 17. století patřily k majetku kláštera cisterciáček na Starém Brně. Koncem 18. století se staly součástí moravskokrumlovského panství a v roce 1850 přešly pod správu okresu Moravský Krumlov.

Maršovice jsou písemně doloženy poprvé k roku 1356 jako majetek dolnokounického kláštera premonstrátek Rosa Coeli. V roce 1531 je koupí od císaře Ferdinanda I. získal Jiří Žabka z Limberka a Maršovice se staly samostatným statkem. Po Žabkově smrti se zde vystřídalo několik majitelů, z nichž nejvýznamnější byl rod Žalkovských z Žalkovic, za jejichž správy ves v roce 1591 jako jedna z prvních na Moravě získala pečetní právo. V 17. století byla obec přidělena klášteru pavlínů v Moravském Krumlově a po jeho zrušení v roce 1783 přešla pod moravskokrumlovskou lichtenštejnskou vrchnost. V roce 1936 byl pro obě obce postaven kostel sv. Cyrila a Metoděje. Obě obce byly sloučeny až v roce 1960 (Haňák, 1913).

1.2 Jméno obce

Jméno Jezeřany pochází podle Hosáka (1972) ze staročeského ježeřané, tedy označení lidí bydlících u jezera. Podotýká však, že slovo jezero znamenalo původně i rybník. Jméno vzniklo v době kolonizace na konci 12. století a je svědkem toho, že naše krajina byla kolonizována z oblasti s četným výskytem jezer či rybníků. Německá podoba jména byla Jeseran. V průběhu času můžeme sledovat proměny jména zachycené v dobových pramenech: 1306 Yezram, 1718 Jezramb, 1720 Jesram, 1846 Jezeram, Jezeřany 1872 Jeseran, Jezeřany, 1893 Jeseram, Jezeřany.

Pojmenování Maršovic je odvozeno od osobního jména Marek, či Martin, respektive z jeho staročeské podoby Mareš. Název Maršovice se tedy vykládá jako „Markova ves“ nebo

„ves lidí Markových“. O původu jména se podle záznamu Viléma Haňáka (1913) vyprávěla pověst, která pravila, „že představená kláštera v Dol. Kounicích jménem Mařa (Marie) prý velmi ráda zde se zdržovala, po níž pak na památku osada přijala název Mařovice, později Maršovice.“

Německá podoba jména je původně Marspitz, později Marschowitz. Proměny jména v pramenech: 1356 Marspitz, 1593 ze vsi Marssowicz, 1627 z Marssowicz, 1643 dědiny Marschowitz, 1720 Marschovitz, 1846 Marschovitz, Mařovice, 1872 Marschowitz, Marešovice, 1924 Mařovice (Eckl, 2006).

1.3 Charakteristika obce

Jezeřany – Mařovice leží na východním úpatí Krumlovského lesa v nadmořské výšce 240 m, na komunikaci spojující Moravský Krumlov a Pohořelice. Z nejvyšších míst se otevírá překrásný výhled jihovýchodním směrem k Pavlovským vrchům a dále do Rakouska. V současné době zde žije 755 obyvatel.

Krajina obce má typicky zemědělský ráz. Na severozápadě je ohraničena Krumlovským lesem, na východě Dyjskosvrateckým úvalem a krajinnou dominantou Pavlovskými vrchy.

V minulosti Jezeřany – Mařovice prosluly ovocnářstvím, především pěstováním třešní, a hlavně vinné révy. V současnosti tradiční vinařství opět ožívá. Obec je řazena do znojemské vinařské oblasti, blíže pak do miroslavsko – krumlovského regionu. V obci je 211 ha viničních tratí, na kterých je vysazeno asi 98 ha vinohradů. O významu vinařské tradice obou obcí svědčí obecní pečeti s vinařskými atributy.

V obci pracuje několik zájmových organizací, mezi které patří Tělovýchovná jednota, Sbor dobrovolných hasičů, Svaz chovatelů, Myslivecké sdružení a také smíšený pěvecký sbor Cantamus Corde. Každoročně se zde konají v červnu krojované ženáčské hody, v červenci cyrilometodějská pouť a v září václavské hody, při kterých chasa obléká jezeřansko – mařovické kroje. Kulturní a společenský kalendář rovněž doplňuje plesová sezóna s hasičským, sportovním a školním plesem, která je ukončena obnovenou tradicí obecního masopustu s průvodem masek obcí, obecní večerní veselící a pochováním basy.

Dominantou obce je kostel sv. Cyrila a Metoděje z roku 1936. Mezi další kulturní památky patří zvonice v Mařovicích z poloviny 19. století s barokní sochou sv. Jana Nepomuckého, patrona obce Mařovice a kaple sv. Marka na „Véhoně“ v Jezeřanech z 80. let

19. století. Za zmínku zajisté stojí i křížový kámen (smírčí kámen) umístěný na okraji silnice asi dva kilometry jižně od Jezeřan. Podle místní tradice připomíná místo známé bitvy u Loděnic, bratrovražedného střetu českých a moravských Přemyslovců v roce 1185.

Kromě veřejných institucí, kterými je základní škola od 1. až 5. ročníku, obecní úřad a veřejná knihovna, pracuje v obci několik podnikatelských subjektů, které zaměstnávají místní obyvatele v oblasti dřevařského průmyslu, zemědělství, výroby a montáži ocelových uzávěrů požárních i nepožárních vrat, stavebnictví, tesařství, pokrývačství a vinařství.

2 Počátky vývoje vzdělávání v českých zemích

2.1 Tereziánské reformy – školská reforma

Tereziánské reformy jsou hlavním předělem mezi novodobým školským systémem určeným pro široké vrstvy národa a monopolem feudální a církevní vzdělanosti. Jedná se především o 2. polovinu 18. století, kdy vyzrávalo osvícenské myšlení za podpory kapitalistického rozvoje. Reformní zásahy v ekonomické oblasti začaly odstraňovat překážky pro růst hospodářské aktivity v průmyslu, v obchodě i v peněžnictví, a to mělo za následek vzrůstající potřebu vzdělaného měšťanstva, tedy především úředníků, řemeslníků a rolníků. A proto v ideologické oblasti následně docházelo zejména ke školským reformám.

2.1.1 Zřizování škol po roce 1774 a typy škol

Až do roku 1774 se stát nezajímal o vzdělávání nejširších lidových vrstev a ponechával obecné školství v rukou církve, vrchnosti a z části i obcí. Všemocná katolická církev v době tvrdé pobělohorské rekatolizace se v první řadě starala o zakládání katolických far a teprve později docházelo též k zřizování katolických škol nevalné úrovně (Riedl, 1981). Vzdělání často zprostředkovávali lidé s nedostatečnými znalostmi a zcela nepřipraveni na učitelskou roli. Jako prvotní úlohu si kladly tyto školy šíření katolického náboženství. Jak konstatuje Francois Dubet, církev vymyslela školu, protože ji k tomu vedl její misijní projekt univerzálního vlivu na duše věřících (Dubet, 2002).

„Lidové školství u nás mělo v 18. století svůj vzor i počátek v německém školství, které bylo v té době vyspělejší. Po válečných neúspěších habsburské monarchie, jež osvícenci přičítali nedostatku lidového vzdělání, mělo školství sehrát v posílení absolutistické monarchie značnou úlohu“ (Somr, 1987, s. 152).

Marie Terezie chtěla svými reformami projevit snahu, která měla pomoci habsburské monarchii nezaostávat ve vývoji za ostatní Evropou a zároveň aby měla úměrně vzdělané obyvatelstvo. Již v roce 1771 byla otevřena první, tzv. normální škola ve Vídni. Takové čtyřtřídní školy měly být zřízeny v každém zemském hlavním městě. Vyučovalo se na nich kromě náboženství, čtení, psaní, počítání, geometrie, nauky o zemědělství, o vedení

domácnosti, geografie a historie také přírodovědě, stavebnímu umění, mechanice, kreslení, rýsování a základy latiny. Pro budoucí učitele byly organizovány šestitýdenní přípravné kurzy, kde se přednášely vlastnosti a povinnosti poctivých učitelů, dále zásady školské kázně, vedení školské dokumentace a jednání při inspekci (Riedl, 1981).

Pozornost byla věnována i tvorbě nových učebnic dle Felbigerových zásad. V roce 1772 povolala Marie Terezie z pruského Slezska školského reformátora J. I. Felbigera přímo do Vídně, aby osobně řídil výstavbu soustavy základního školství a dohlížel na její důsledné provádění. O Felbigerovi se Šafránek zmiňuje takto: „V práci své počínal sobě Felbiger obezřetně; prohlížeje svědomitě stav školství v zemích rakouských, co kde dobrého našel, nezavrhl, nepřejinačil, nýbrž ustáliti, jednak i doplňovati usiloval“ (Šafránek 1918, in Hronek, 1932, s. 48).

Felbiger zpracoval návrh na reformu školství pod názvem „Allgemeiner Schulplan für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialchulen in sämmtlichen k.k. Erblanden“¹. Tento první dokument na poli elementárního rakouského školství byl císařovnou schválen a 6. prosince 1774 úředně vyhlášen. Felbigerův školní řád se stal základem pro organizaci obecného školství a s některými změnami platil téměř 100 let. Tak vznikla první soustava elementárního školství, vybudována na Komenského principu jednotnosti, v níž jednotlivé školy na sebe obsahově navazovaly (Veselá, 1992).

Nový školní řád stanovil všeobecné povinné vyučování všech dětí od 6 do 12 let. Prakticky provedl Felbigerovu reformu biskup Ferdinand Kindermann von Schulstein, který se věnoval organizaci škol (Riedl, 1981). Avšak samotné uvádění Felbigerovy školské reformy v praxi se uskutečňovalo v řádu několika desítek let. Vzdělávání spadalo do péče státních či zemských úřadů. To bylo významné, protože se tak skoncovalo se stavem, kdy vzdělávání dětí záleželo na libovůli feudála a kdy si učitel musel svůj plat vybírat od rodičů vyučovaných dětí.

Všeobecným školským řádem tedy dochází ke zřizování tří stupňů elementárních škol, a to škol triviálních, hlavních a normálních. Školy triviální se zřizovaly na vesnicích buď jako školy farní, filiální nebo obecní a navštěvovaly je děti vesnické a městské chudiny ve věku od šesti do dvanácti let. Vyučovalo se zde tzv. „tereziánské trivium“, tj. čtení, psaní a počítání. Organizovány byly tyto školy jako jednotřídní, později i jako dvojtřídní a v letním období byly děti ve věku od devíti do dvanácti let osvobozeny (Riedl, 1981).

Pro kraje pak byly ustanoveny školy hlavní. Zřízení těchto škol na Moravě umožnil

---

¹ „Všeobecný školní plán pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech c. k. dědičných zemích.“

i vysoký počet piaristických gymnázií, která byla rušena, stejně tak jako tomu bylo u jezuitských kolejí a gymnázií. Na místo nich byly zřizovány školy hlavní. Ty se dělily na trojtřídní, jejichž náplní byla výuka triviálních předmětů, tedy čtení, psaní, počítání, dále německé gramatiky a základů latiny. V hlavních školách čtyřtřídních se měla vyučovat geometrie, mechanika, vlastivěda, zeměpis, tedy předměty, jimž se dosud věnovalo málo pozornosti. „Postup ze třídy do třídy závisel na vědomostech a především na znalostech němčiny“ (Riedl, 1981, s. 11).

V každém zemském městě, kde sídlily zemské školní komise, dochází ke zřizování škol normálních, na nichž kromě ředitele působí ještě další čtyři nebo pět učitelů. Zde je sloučena vyučovací látka hlavních a triviálních škol a navíc se ještě vyučuje německá mluvnice, latina, polní hospodářství, dějiny řemesel, přírodní vědy a kreslení. Školy normální také připravovaly zejména budoucí učitele. Součástí výuky byl výklad o povinnostech učitelů, o metodách výuky, o pěstování kázně, o správném vedení katalogů aj. Učitelem mohl být ustanoven jen ten, kdo se prokázal vysvědčením z normální školy (Trojan, 2000).

Negativním jevem školských reforem byla postupná a cílevědomá germanizace. Od vyšších tříd škol hlavních přes školy normální až po gymnázia se všechny předměty vyučovaly v němčině. „Podle nařízení ze dne 4. srpna 1788 se mělo v duchu germanizačních snah vyučovat německy dokonce i na venkovských triviálních školách, ovšem z hodnocení učitelů vysvítá, že toto nařízení nebylo v praxi uvedeno v život. Učitelé neuměli německy, ačkoliv mnozí měli již německé hlavní školy, a tak se v naprosté většině těchto škol vyučovalo česky“ (Veselá, 1992, s. 12).

2.1.2 Vzdělání a pozice učitelů

Ten, kdo vzdělává jiné, měl by být dostatečně vzdělán. Tuto zdánlivě samozřejmou premisi Trojan popírá: „ Po 16. století, humanisticky orientovaném, s rozkvetlým školstvím na Moravě a ve Slezsku, se nám jeví alespoň na prvý pohled vzdělání učitele v 17. století jako nesporný krok zpět, ne-li úpadek. Nebyla to jen třicetiletá válka a potlačená reformace s ní spojená, ale také každodenní praxe katolické církve, která v 17. století znamená pro učitele spíš kostelní služebnost nežli pedagogickou vážnost“ (Trojan, 2000, s. 30). Teprve zřízení nového školského systému i nově požadovaná úroveň vědomostí za vlády Marie Terezie, které by žákům měly být předávány, si vynutila reformu učitelského vzdělání. Dle nových nařízení a ustanovení nemohl již tedy vyučovat na škole řemeslník, kostelník nebo

vysloužilý voják, jak tomu bylo do nynější doby, ale jen ten, kdo vykonal předeepsané zkoušky na škole normální, nebo, jak bylo později nařízeno, na některé škole hlavní (Riedl, 1981).

V roce 1775 vznikly první preparandy pro přípravu učitelů. Pro učitele hlavních škol byly tříměsíční, pro učitele škol normálních trvaly šest měsíců. Při výuce v preparandách šlo v podstatě jen o získání teoretického a praktického minima v pedagogice a v metodikách hlavních předmětů (čtení, psaní, počítání). Absolventi preparand, pokud sloužili ve škole ve funkci pomocníka učitele nejméně jeden rok a byli starší dvacet let, se mohli přihlásit k učitelské zkoušce. Po jejím úspěšném složení dostával každý vysvědčení s prohlášením, že může být ustanoven učitelem (Trojan, 2000).

V praxi však docházelo při ustanovování učitelů, v mnohých směrech, k podstatným odchylkám. Právo dosadit daného učitele na triviální školu příslušelo vrchnosti, jinde faráři nebo obci a v některých místech zemské vládě. „Smutnou pravdou bylo, že učitel byl více sluhou církve, než vychovatelem dětí. A zpravidla byl posuzován převážně podle jiných kritérií, než podle kvality své vyučovací práce“ (Riedl, 1981, s. 31).

O povinnostech učitele a jeho možnostech existenčního uplatnění výstižně hovoří Václav Gabriel: „Učitelé na patronátech obecních, na malých panstvíkách, nemajíce naděje na postup a vyhlídku do budoucnosti, museli se ohlížeti po zaměstnání vedlejším, které by jim něco vynášelo. Bývaliť takovíto učitelé obecními písaři, dohazovači při koupi a prodeje všeličehos, kapelníky hospodských muzik, tlampači čili družbami při svatbách, nejčastěji ale praktickými rolníky, hledíce si polí, chovu dobytka, sadaření, včelaření aj“ (Gabriel, 1891).

2.1.3 Vyučovací proces a učební materiály

V nově zřizovaných školách probíhala hromadná výuka. Jednalo se o výraznou pedagogickou novinku, neboť v dosavadní praxi převažovala individuální výuka. Bylo proto neméně důležité, aby učitelé byli na novou praxi náležitě připraveni. Tomu měla sloužit Metodní kniha², kterou sepsal hlavní autor školské reformy Ignát Felbiger. Kniha vyšla již v roce 1775 v němčině, o dva roky později vyšlo její německo-české vydání (Hronek, 1932). Riedl (1981) uvádí, že Felbigerova kniha vedla učitele nejen k hromadnému vyučování ve třídách, ale zdůrazňovala i metodický postup od lehčího k obtížnějšímu, od známého k neznámému. Velký význam tato kniha přikládala společnému čtení z učebnice, oceňovala

---

² „Methodenbuch für Lehrer der deutschen Schulen“

přednášku učitele a následný rozhovor s žáky o předneseném učivu. Mimořádnou předností knihy bylo i to, že autor popisoval všechny pedagogické zásady velmi podrobně a konkrétně. Metodní kniha byla později i zjednodušena pro tzv. „sedlské“ učitele, jak uvádí Felbiger v názvu své přepracované publikace. V tomto díle mj. uvádí pět hlavních vyučovacích metod: společné vyučování, společné čtení, metodu literární, metodu tabelární a katechizování.

Do roku 1774 neexistovaly žádné učebnice, používaly se jen různé přehledy učiva, tzv. tabulky. Ignát Felbiger tedy tvořil k úplnosti školské reformy i první učebnice. Ty byly nejprve tištěny pouze na normální škole ve Vídni, posléze i v Brně a v Praze. V letech 1774 – 1780 bylo ve vídeňské tiskárně vytištěno 100 knih, všechny byly buď přímo dílem Felbigera nebo byly vypracovány podle jeho pokynů. V Brně i v Praze se vydávaly spisy a školní knihy, a to buď česky, nebo německy s vedlejším textem českým. V pražské tiskárně byly na podzim 1777 vydány tyto české knihy: Tabulky písmen a tabulky slabikovací, Čítanka, 1. a 2. část, Kniha pro učitele a rodiče („Čítanka s otázkami a odpověďmi“), Evangelium, Početnice 1. díl (Riedl, 1981).

Výraznou novotou Všeobecného školního řádu bylo i to, že zřizované školy měly poskytovat vzdělání nejen chlapcům, ale i dívkám. Ty ale prakticky až do roku 1780 do škol nedocházely. Teprve v tomto roce byly zřízeny v některých městech první dívčí třídy. Ty se postupně rozšiřovaly a časem se v řadě míst stávalo běžné společné vyučování chlapců a dívek.

2.1.4 Nedostatky tereziánské reformy

I když tereziánské reformy základního školství znamenaly velký pokrok, měly své vážné nedostatky. Králíková (1977) poukazuje zejména na zcela nedostatečné hmotné zabezpečení učitelů, i když od roku 1776 na základě dvorního dekretu byla vydávána zemskou školskou komisí jmenování, bez nichž nebyl nikdo učitelem právně a platně ustanoveným. Školní řád učitelům dovozoval mít ještě jiný zdroj obživy. Mohlo jít o řemeslo nebo pěstování včel či zahradních plodin.

Dále tyto reformy nezajišťovaly dostatečné materiální vybavení škol a stanovovaly dosti volnou povinnost školní docházky. Školní řád mluvil o tom, že by rodiče měli své děti ponechat ve škole alespoň 6 až 7 let. Děti venkovské ve věku od 9 – 13 let měly chodit do školy od počátku prosince do konce března, neboť musely pomáhat s hospodářskými pracemi. Děti od 6. do 8. roku se měly vzdělávat jen v teplejších měsících, kdy školní

docházka neohrožovala jejich zdraví. Za měsíc mělo být 28 vyučovacích hodin (Králíková, 1977).

Další nedostatek byl v tom, že trvala nadále značná závislost školy na církvi. Projevovalo se to jednak v zaměření výuky a jednak v celkovém vlivu na školství, včetně postavení učitelů. Svědectví o tomto stavu v nižším školství přináší německo-český Methodenbuch vydaný v roce 1777, který určuje, jak se má chovat učitel k místnímu faráři. „Učitel stojí k svému faráři v nejužším poměru, jelikož oba pro dobro svěřených duší pracují. Proto však nesmí se učitel na stejný stupeň s farářem stavěti, neboť jest farář duchovním pastýřem celé osady, samým školním dozorcem a zároveň kazatelem“ (Veselá, 1992, s. 11).

Riedl (1981) za zápornou stránku školských reforem tereziánské doby považuje centrálně řízené germanizační úsilí. Základní školy i v krajích zcela českých byly úředně vedeny jako školy německé. Jejich učitelé byli hodnoceni a odměňováni podle toho, do jaké míry na svých školách germanizační snahy uplatňovali. Například naše vesnice, které budeme studovat, se nacházejí v okrese Znojmo, což byla pohraniční oblast, kde na konci 18. století bylo pouze 21 českých škol a 66 škol německých. Takže i v blízkých Olbramovicích, Šumicích, Vedrovicích a Hostěradicích zaznívala ve školách převážně němčina.

2.2 Změny obecného školství za vlády Josefa II. a jeho nástupců

Císař Josef II. pokračoval v organizaci obecného školství, kterou započala jeho matka, panovnice Marie Terezie. K podpoře místních a okresních školních dozorců zřídil pro jednotlivé okresy 72 krajských komisařů, kteří se starali o řádný stav školství a vyučování. Jako státní zaměstnanci podléhali krajskému hejtmanovi. Josef II. dále nařídil, „aby všude tam, kde v obvodu půl hodiny pěší chůze jest 90 – 100 dětí školou povinných, byla zřízena obecná škola, všem dětem přístupná“ (Hronek, 1932, s. 53).

„Koncem 18. století za vlády Josefa II. byla v našich zemích velmi zdůrazňována povinnost školní docházky, což vedlo k růstu počtu škol. Podle statistických údajů bylo u nás v té době 32 hlavních škol, 50 městských a 2461 venkovských. Bylo zaznamenáno přes tři sta tisíc školou povinných žáků, ale do školy chodily zhruba dvě třetiny“ (Králíková, 1977, s. 28). Z toho je patrné, že k uskutečnění plného přechodu na povinnou školní docházku ještě nedošlo.

Lepším výsledkům mělo napomáhat snížení počtu žáků ve třídě. Byly zakázány tělesné tresty, stanovena doba hlavních prázdnin, učivo bylo podrobně rozděleno do jednotlivých tříd a byl omezen počet náboženských úkonů. Konaly se i občasné učitelské konference.

Jak tvrdí Šafránek (1918), v období nástupců Josefa II. se začala silně projevovat nespokojenost šlechty a duchovenstva se školskými reformami a jejich osvícenskými idejemi. Vláda Leopolda II. (1790 – 1792) trvala příliš krátce na to, aby se dosáhlo nějakých změn v řízení školském. František I., který na trůně vystřídal svého otce Leopolda II., strávil více než dvacet let bojem s francouzskou armádou vedenou Napoleonem I. Hronek ve své knize poukazuje na vzhledem k dnešní době rozporuplný postoj Františka I. k potřebě vzdělání: „ My nepotřebujeme vzdělaných mužů, chceme míti poslušné poddané“ (Hronek, 1932, s. 55). Za jeho vlády v roce 1795 byla v Rakousku zřízena opravná komise studijní, která měla vypracovat nový organizační řád obecného školství i nový statut střední školy. Komise vyhotovila požadovanou instrukci a roku 1805 byl vyhlášen zákon obecného školství „Politische Verfassung der deutschen Schulen für die oesterreichischen Provinzien mit Ausnahme von Ungarn, Lombardie, Venedig und Dalmatien“³. Komise shrnula všechna dosud platná nařízení v jednotný celek, takzvaný Schulkodekx, který je výrazem zesílení reakčních sil v zemi. Cipro (2002) tento zákon charakterizuje jako značný krok zpět. Stoletý zápas, který bujel mezi církví a státem, se podle něj klonil v první polovině 19. století opět více ve prospěch církve, přičemž byl provázen konfliktem nacionálních a germanizačních sil, v němž národnostní tendence byly opět odsunuty na druhé místo.

Byla nařízena školní docházka od 6 do 12 let. Do 18 roku byly děti povinny docházet na opakovací hodiny každou neděli a naproti tomu učitelé zase museli pravidelně navštěvovat pedagogický kurz při normální nebo čtyřtřídní škole hlavní. Kantoři dostávali služné ve výši 150 zl., pomocní učitelé pouze 70 zl. ročně. S nastupujícím učitelem se uzavírala pevná smlouva (fasse). Metodní knihu Felbigerovu vystřídala kniha vídeňského děkana a okresního školdozorce A. Hyea.

Císař František I. neměl pochopení pro josefínské reformy. Ideje osvícenství byly potlačovány ze strany vyššího kléru, jehož představeným byl především arcibiskup Migazzi. Velkou oporu našel císař i v hraběti Metternichovi, kterého dokonce jmenoval kancléřem. Metternich jako obratný politik, zabraňoval rozvoji duchovní kultury a ve školství udržoval hluchý formalismus, který trval až do třicátých let 19. století (Hronek, 1932).

---

³ „Politické zřízení německých škol v Rakousku“

2.3 Prvopočátky vzdělávání v Jezeřanech a Maršovicích

Z dostupných pramenů jsem se o vzdělávání dětí v Jezeřanech a Maršovicích v 18. století dozvěděla velice málo. Ve školní kronice je pouze zaznamenáno, že obě obce byly přiškoleny k farní škole v Loděnicích, zřízené již roku 1738. Teprve od roku 1775 docházel do obce Jezeřany *praeceptor*⁴, loděnický pomocný učitel, který zde působil v soukromých domech. Jan Ostatek, jako první preceptor, vyučoval v soukromém domě č. 33 „u Ekla „na Perkách“, později v *panském domě naproti obecní kovárně*“ (tj. v dnešních domech č. 39 a 2). Jana Ostatka vystřídal v této velmi záslužné činnosti po několika letech služby Jan Laschman, jehož vyučování probíhalo v soukromém domě č. 51 „u Kolára“ (dnes č. 113) a později v roce 1812 Karel Burg vyučující v domě č. 54 a potom v dome č. 59 „u Kašparovského, kde se nyní nalézá hostinec Jakuba Gayera“ (Školní kronika 1883 - 1915).

---

⁴ Domácí učitel, který vyzdvihoval určité tradice.

3 Obecná škola v Jezeřanech od roku 1830 až do roku 1950⁵

Třicátá léta 19. století byla důležitým mezníkem ve vývoji školy a pedagogiky v našich zemích. Počátkem vývojových změn měl být podnět Františka Palackého k sepsání pamětního spisu zemské vládě, který byl odeslán 10. dubna 1832 nejvyššímu správci zemskému K. Chotkovi. Autorem tohoto spisu byl Karel Vinařický, jemuž pomáhal Josef Jungmann. Ve spisu bylo uvedeno, že německé vyučování na školách má za následek všeobecný úpadek vzdělání. Požadovalo se v něm, aby se na nižších školách učilo jen česky a aby na gymnáziích byla vzdělávána mládež českým jazykem, a to alespoň v některých předmětech (Hronek, 1932). Uplatnění práva českého jazyka na školách však nenašlo tehdy na příslušných vládních místech pochopení.

3.1 Vývoj obecné školy v 19. století

Až do roku 1830 nebyla v obci Jezeřany školní budova. Děti museli chodit do školy do sousední vesnice Loděnice. První škola v obci byla oficiálně zřízena zakládací listinou z 6. prosince 1829, a následujícího roku byla budova postavena nákladem obou obcí. Nicméně občané Maršovic si samostatnou školu nepřáli, a tak zůstaly Maršovice přiškoleny k Jezeřanské škole. Od roku 1830 mohl být započat školní rok v nově vystavené škole. Škola byla jednotřídní a prvním vyučujícím se stal dosavadní preceptor Karel Burg. O jeho učitelské kariéře toho mnoho nevíme. Zapisovatel školní kroniky nám zanechal pouze zprávu o Burgově „služném“, jehož výše byla stanovena na 130 zl. stříbra dílem v penězích a dílem v obilí a 5 ½ sáhu dřeva na otop od krumlovského i bohutického velkostatku a také od obou obcí. Burg působil na škole 26 let a byl významnou postavou v prvopočátcích jezeřanské školy (Školní kronika 1883 – 1915).

---

⁵ Pro stať byly jako základní pramen použity školní kroniky Obecné školy v Jezeřanech, které jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

3.1.1 Revoluční rok 1848

Kroměřížský sněm v roce 1848 přijal nejen revoluční zásadu, že všechna moc pochází z lidu, ale z tohoto demokratického principu vyvodil důsledky i pro novou úpravu školství. Všechno vyučování mělo být pro děti bezplatné a samotná škola světská, tedy bez zasahování církve. Měla být zajištěna svoboda slova, myšlení a tisku. Dvorská studijní komise byla rozpuštěna a v březnu 1848 zřízeno ministerstvo vyučování. Na obecných školách byly oba jazyky, český a německý, uznány jako rovnoprávné. V Praze byla otevřena česká hlavní škola s učitelským ústavem pro vzdělání učitelů národních škol. Ředitelem byl jmenován dr. Karel Slavoj Amerling, lékař, přírodovědec a pedagog, který byl hluboce přesvědčen, že vzděláním lze obrodit národ. Byl to také on, kdo vypracoval návrh pro národní školy, v němž požadoval, aby byla zavedena povinná školní docházka od 6 do 14 let a aby vyučování bylo všestranné a soustavné. Ve školství počítal i s předškolní výchovou. Kromě Amerlingova návrhu pro národní školy se v letech 1848 – 1849 objevily další plány na reformu škol, jejímiž autory byl K. Havlíček, F. Tesař, P. J. Šafařík či J. E. Vocela (Váňová & Rýdl & Valenta, 1992).

Podle Váňové (1986) i přes všechny tyto snahy ke skutečné demokratizaci školství v českých zemích nedošlo. Vládnoucí kruhy, šlechta, církve a armáda udusily revoluční myšlenky r. 1848. Kroměřížský sněm byl rozehán, občanské svobody byly omezeny, nastolen tuhý absolutismus a byla sjednána smlouva mezi papežem a rakouským státem, tzv. konkordát, který se stal v roce 1855 zákonem a zůstal v platnosti až do roku 1867. Konkordátem se katolická církev v Rakousku za podpory ministra vyučování Lva Thuna a ministra vnitra A. Bacha zmocnila národního školství, které spravovala i jménem státu. Učitelé byli služebníky církve, všechno vyučování ve školách muselo být ve shodě s katolickou vírou.

Jak jsem uvedla, tehdejší život na školách byl úzce spjat s náboženstvím, které bylo nedílnou součástí výuky. Vyučoval jej katecheta, v našem případě se jednalo o loděnického faráře či jeho kooperátora a každý školní rok byl zahajován a ukončován bohoslužbou v loděnickém kostele. K výraznému obratu ve školství došlo až po prohrané válce Rakouska s Pruskem, kdy dochází k podstatnému omezení církevního vlivu na školství (Školní kronika 1883 – 1915).

Havelka (1914) dokresluje situaci těmito slovy: „Když roku 1866 porazil pruský učitel (v Prusku již tehdy umělo 96 % lidí číst a psát) zaostalejší rakouské vojsko, pochopili i ve Vídni, že bude nutná lepší výchovně vzdělávací příprava mladé generace“ (Havelka, 1914, s. 837).

3.1.2 Zákon o obecném školství z roku 1869

„Významným krokem v tomto směru se stal říšský zákon z 25. května 1868, který vyhlásil základní pravidla o postavení školy k církvi a o úloze státu. Církev řídí pouze vyučování náboženské a do výuky ostatních předmětů nemá právo zasahovat“ (Veselá, 1992, s. 41). A již zmíněná pravidla připravila půdu pro vydání základního zákona o obecném školství ze 14. května 1869.⁶ Zákon vycházel z dříve přijatého záměru o rozhodující úloze státních orgánů při řízení školství. Znovu formuloval, že učitelem může být každý způsobilý občan, bez ohledu na náboženské vyznání a v duchu zesvětštění školství stanovil, že „k učebním předmětům dosavadním přistupují na obecné škole také nejpotřebnější nauky z přírody, ze zeměpisu a dějepisu, nauka o tvarech měřických, kreslení, tělocvik, zpěv a pro dívky ženské ruční práce s poučováním o domácím hospodářství“ (Šafránek, 1918, s. 234).

Tento zákon konečně stanovil povinnou osmiletou školní docházku od 6 do 14 let věku dítěte, významně rozšířil obsah vzdělání, zmiňoval se o možnosti vysokoškolského vzdělání učitelů národních škol, uvažoval o formách dalšího vzdělávání učitelů, stanovil pravidla jejich ekonomického a sociálního zabezpečení. Hmotné zabezpečení zajišťoval paragraf 55, který zněl: „Nejmenší plat vyměřen buď tak, aby učitel a mladší učitel, jsa prost všelikého překážejícího mu zaměstnání vedlejšího, mohl ze vší síly povolání svému se oddávat, učitel pak by mohl také rodinu svou dle poměrů místních vyživovati; menšího platu nežli takto vyměřeného nemůže žádná obec dávat“ (Kodedová & Uherek, 1972, s. 12).

Jak tvrdí Kopáč (1968), výchova v zájmu státu je evidentní. Úkolem nově zřizovaných škol bylo vychovávat děti v mravnosti a zbožnosti. Pořadí není nahodilé, o poměr těchto dvou cílových kategorií byl veden s církví spor – církve prosazovala opačné pořadí, neboť mravnost vyvozovala z náboženství. Dalším posláním školy bylo rozvíjet ducha dětí a poskytnout vědomosti a dovednosti jako základ dalšího vzdělání a vychovat z dětí spořádané občany.

---

⁶ Říšský či Hasnerův školský zákon č. 42 vydaný dne 14. května 1869, kterým se ustanovují pravidla vyučování ve školách obecných.

V návaznosti na tento zákon byl v roce 1870 vydán školní a vyučovací řád pro školy obecné, který stanovil základní pravidla chování dětí ve škole, povinnosti dětí a učitelů a zákaz tělesných trestů. Jak píše Somr (1987), nesporným pokrokem bylo zavedení pravidelného platu pro učitele. Jeho společenské postavení se zvýšilo nepochybně i tím, že nyní dostával plat od příslušného úřadu a byl tak zbaven ponižující úlohy vybírat peníze od rodičů.

„Povinná školní docházka byla uskutečňována na školách obecných, které byly pětitřídní, a na trojtřídních školách měšťanských. Většina dětí však navštěvovala po celých osm let jen školu obecnou, neboť měšťanská škola měla být zřízena jen v okresním městě. Na Moravě byly zřizovány jen německé měšťanské školy, a to i v oblastech ryze českých. Germanizační školská politika podporována Vídní způsobila, že byly uměle zřizovány a udržovány německé školy nejen na Znojemsku a Břeclavsku, kde byl značný počet německého obyvatelstva, ale také ve větších moravských městech převážně ovládaných německou menšinou. Nedomyšlený český odpor vedl k tomu, že německé školství v našich zemích získalo velký náskok před školami českými“ (Riedl, 1983, s. 145).

3.1.3 Učitelé, žáci a budova jezeřanské školy

V Jezeřanech v 19. století byl učitel najímán obecním zastupitelstvem jako obecní písař. Na škole se vyučovalo podobným předmětům jako dnes: jazyk, počty, přírodověda, dějepis, zeměpis, silozpyt (fyzika), psaní, zpěv, kreslení a tělocvik. Ze začátku nebyli žáci známkováni ani nedostávali vysvědčení a na konci roku skládali výroční zkoušky v přítomnosti faráře a některého ze členů školní komise. Tradiční známkování bylo zavedeno až „*Zatímním vyučovacím řádem*“ v roce 1884. Bylo hodnoceno náboženství a mravy (chování úplně přiměřené, přiměřené, méně přiměřené), prospěch v jednotlivých předmětech (velmi dobrý, dobrý, dostatečný, sotva dostatečný, nedostatečný) a z úhlednosti písemných prací (velmi pořádný, pořádný, méně pořádný, nepořádný). Na konci každého školního roku dostávali tzv. školní zprávu (Školní kronika 1883 – 1915).

Jak jsem zjistila z uváděných pramenů, již v té době existovaly třídní knihy, které se lišily od těch dnešních. Zapisovala se do nich absence žáků, ale také prospěch v jednotlivých předmětech. Součástí třídních knih byl tzv. týdeník, později od roku 1906 katalog, kde bylo popisováno probrané učivo v předmětech za jeden celý týden. V dnešní době musí učitelé vypisovat učivo každou vyučovací hodinu.

Pozoruhodným způsobem, jak lze sledovat ve školní kronice obecné školy v Jezeřanech, vedli učitelé děti k lásce a péči o přírodu. Jedním z dokladů tohoto pedagogického vedení je revers z roku 1892 podepsaný tehdejšími žáky školy, jenž zní. „*My níže podepsáni potvrzujeme svými vlastnoručními podpisy, že do smrti nechceme žádnému zvířátku ublížiti, obzvlášť ptáčkům užitečným, jich vajíček sbírat, je mačkat, ne vypíjeti, mláďata vybírat, je kaziti, trýzniti, je na lep chytati a prodávati, nýbrž kde potřeba toho žádná, v zimě a z jara, kde hlad je trápí, jim zrní neb drobtý poskytnouti*“ (Školní kronika 1883 – 1915). Těžko říci, zda tento výčet sloužil dětem jako návod k nekalostem, či spíše jako zákaz některých, třeba i oblíbených, ne však zrovna chvályhodných hrátek.

Burgovým nástupcem se stal trstěnický rodák Antonín Vrba (*1813-21. 9. 1876), který na škole působil 25 let. Po Vrbovi přichází Karel Eller (*8. 10. 1842-9. 2. 1920) rodák z Třebíče, který byl definitivně ustanoven 1. 2. 1877. Eller studoval dva roky učitelský ústav ve Vídni a ve školské službě působil celých 44 let. Vychoval celé generace jezeřanských dětí. Podle líčení školní kroniky (1883 – 1915) byl Eller poněkud rázovité povahy, která dělala řadu věcí proti předpisům i obecní radě, se kterou v mnoha případech nesouhlasil. S Ellerovým příchodem v roce 1877 byla škola rozšířena na dvojtřídní, ale stále nedostačovala její kapacita, proto se začalo provizorně vyučovat i na obecní radnici. O šest let později navštěvovalo školu již 180 dětí. Místní obecní rada požádala o rozšíření školy na trojtřídní. To se však již neuskutečnilo, protože v roce 1885 bylo započato se stavbou nové školy v Maršovcích, která byla dokončena následujícího roku a Maršovičtí tak přestali docházet do Jezeřan. Vyučování zde bylo zahájeno 1. září 1886 a řídicím učitelem se stal František Pošvar z Blatnice (Eckl, 2006).

Podle tehdejších zápisů pamětní knihy byl stav jezeřanské školy zoufalý, třídy byly vlhké, byt učitele malý, záchody mimo školní budovu trístní. Škola neměla dvůr ani zahradu a zcela chyběla i tělocvična. V lednu 1888 bylo rozhodnuto o stavbě nové školní budovy. K tomu účelu využila obec prostory lichtenštejnského dvora, které od krumlovského velkostatku zakoupila za 3500 zl. Stavba byla situována na místo staré panské sýpky. Stavět se začalo v dubnu 1890 a již v listopadu téhož roku bylo vše přestěhováno do nové školní budovy a mohlo se začít s výukou (Pamětní kniha 1920 – 1930).

V roce 1906 byl Karel Eller na svou žádost po 44 letech pedagogické činnosti penzionován s ročním výslužným 3200 K. Na jeho místo nastoupil dosavadní produčitel Jaroslav Gotwald, který však již následujícího roku odešel na nové působiště do Skalice. Jeho místo nejdříve zaujal František Brychta z Morašic a potom Alois Buchmann z Dolních

Dubňan.

3.2 První světová válka

V letech první světové války se stav školství v našich zemích zhoršil. Některé školy byly obsazeny vojskem nebo přeměněny v lazarety, takže docházelo k zavádění střídavého vyučování a učivo bylo omezeno v rozsahu i obsahu. Vyučování trpělo též nedostatkem učebnic, sešitů, inkoustu, per. Chybělo i uhlí k vytápění tříd. Podvýživa a nemoci dětí se projevovaly i na nepravidelnosti školní docházky (Králíková, 1977).

Období 1. světové války bylo obtížné i pro obyvatele Jezeřan. Otcové odešli od rodin na bojiště a děti byly zapojeny do pracovního procesu. Do školy jich chodilo velmi málo. Ze školní kroniky se dozvídáme, že kázeň dětí byla na nízké úrovni, neboť scházela pevná ruka otců a matky byly tak vytíženy, že neměly na děti mnoho času. Dokonce se stávalo, že proti škole své děti popuzovaly. I učitelé byli vtaženi do válečné mašinerie a na škole musel nakonec vyučovat jen jeden pedagog. Vyučování probíhalo polodenně (dopoledne 1. třída, odpoledne 2. třída). Žáci byli zaměstnáni sběrem malinového a jahodníkového listí na čaj pro vojáky. V hodinách ručních prací pletli vlněné ponožky a nátepníčky pro frontu. 13. prosince 1916 byl odveden na vojnu také řídící Buchmann spolu s dalšími 107 jezeřanskými muži (Pamětní kniha 1920 – 1930).

Mezitím si rozjetá mašinerie války pomalu vybírala daň. Po smrti staříčkého mocnáře, císaře Františka Josefa I., narukovali na vojnu i učitelé. Vedle již zmíněného Aloise Buchmanna, odešel do války učitel Bedřich Štěrbáček, který v Jezeřanech působil 6 let. V září 1917 přišla náhle smutná zpráva o jeho smrti na pobřeží Jadranu. Řídící František Boček, který zastupoval v poválečném období Aloise Buchmanna, o tom do školní kroniky napsal: *„Bedřich Štěrbáček bojoval na pobřeží Jaderském, kdež byl zastřelen koulí ze šrapnelu. Tato jej zasáhla od zadu, pronikla plíce, srdce a vyšla předem ven. Živořil ještě 1 ½ hod., opětně a opětně vzpomínaje svých nejdražších. Zemřel 5. září 1917 a pochován v Nábřežně. Jako praporčík byl velmi oblíben u představených i podřízených, kteří o něm napsali: byl člověk, kterému se hned každý nevyrovnal, svrchovaně poctivý a mírný“* (Školní kronika 1915 – 1950). V Jezeřanech po sobě zanechal vdovu Karolínu a děti Miloslava a Annu. Anna svého otce nikdy nepoznala. Narodila se 4 dny po jeho smrti.

Během války se na škole vystřídal několik učitelů: Karel Plaček, Božena Mrštinová a Ferdinand Král. Až v roce 1918 se z války vrátil Buchmann jako válečný invalida

s prostřeleným nosem a nalomeným duševním zdravím, takže se již nevrátil ke své předchozí pozici řídicího učitele.

Nastalo poválečné období zmatků, se kterým se musel vyrovnat již citovaný přešovický učitel František Boček po svém nástupu na zdejší školu. Bojoval ve válce 51 měsíců, prodělal tyfus a malárii a jak píše v kronice: „*Co jsem za tu dobu zkusil zlého na těle, ale hlavně na duši, nepojala by tato kronika, kdyby byla sebe větší*“. Boček dále pokračuje ve svých úvahách: „*Co byl tehdy český učitel? Psanec, do kterého každý kopnouti, kterého každý poplivati mohl. Hořko vzpomínat. Zvláště roky 1914, 1915 a 1916 byly hrozné. - odnikud vysvobození, nikde zastání!*“ (Školní kronika 1915 – 1950) František Boček byl na vyučování 114 dětí úplně sám. Dopoledne učil v jedné třídě a odpoledne ve druhé. Tato situace, která trvala dva roky, byla velmi obtížná a namáhavá. Teprve v roce 1920 bylo období zmatků ukončeno jmenováním definitivního správce školy Leopolda Skyříka po odchodu Františka Bočka do Jamolic.

Ke krutým strastem dlouhé války se přidružila nová, doposud nepoznaná zákeřná nemoc tzv. španělská chřipka, na kterou po válce umírali zejména mladí lidé po celé Evropě. Této, na první pohled nevinné nemoci, podlehl i jedno jezeřanské děvčátko, Marie Formanová, žákyně 2. třídy.

3.3 Organizace školství za první republiky

Učitelé přivítali 28. říjen 1918 s radostí a s velikými nadějemi. Zdálo se, že tímto dnem se splnily staleté tužby celého národa. Vznikl samostatný stát – Československá republika – jako významný výsledek národně osvobozeneckého boje. Český národ se vymanil z postavení utlačovaného národa a Slováci byli uchráněni od neodvratné maďarizace (Kodedová & Uherek, 1972).

Obyvatelstvo Československa patřilo k nejvzdělanějším v Evropě, což platilo především o českých zemích. Bartoš (2004) upřesňuje statistické údaje. Pouze 7,4 % všech obyvatel neumělo číst, přičemž v Čechách to bylo jen 2,4 % a na Moravě a ve Slezsku 3,3 %. Tento počet se do konce první republiky ještě zmenšil. Pozoruhodná byla výše rozpočtu, který republika věnovala na školství. Ten dosahoval téměř jedné miliardy Kč ročně (celý rozpočet měl přes 17 miliard Kč) a vzrostl oproti období rakouskému procentuálně osmkrát.

Centralizace ve školské oblasti byla jednou z cest, již mělo být urychleno řízení poválečných problémů. Kromě sjednocení předpisů o tom svědčí řada dalších opatření

z prvních poválečných let. Podle Klimeše (1930) zákon z 9. dubna 1920 posílil úlohu ministerstva školství a národní osvěty, neboť převzalo pravomoci, které měly dosud zemské školní rady a zemské politické správy. Posilování státu vedlo k některým opatřením, které měly omezit nebo přesněji vymezit vliv církve. Již v listopadu 1918 byl vydán ministerský výnos, který zemským radám uložil oznámit na školách obecných, měšťanských a na školách středních, že náboženské úkony nejsou součástí výuky a účast nebo neúčast na nich nemá vliv na známku z mravů, ani na prospěchovou známku z náboženství. Jak uvádí Kopáč (1971), ani mezi našimi politiky nebyla v zásadních věcech jednota. Ministr školství Habrman znovu a znovu prohlašoval, že ze školy je třeba vymýtit vliv církve. Ujišťoval, že v jeho programu je odluka církve od státu a že si ani školu nedovede představit jinak než laickou.⁷ Oproti tomu, František Drtina, státní tajemník a profesor, se sice také vyslovoval pro odluku církve od státu, byl však pro vyučování nekonfesijního náboženství na školách světskými učiteli a pro ponechání modlitby na začátku vyučování.⁸ V řadě dalších nařízení a výnosů se dávaly možnosti osvobození od výuky náboženství vzhledem k tomu, že vyučování náboženství se stalo nepovinným. Stát byl však při dodržování těchto výnosů nedůsledný, neboť náboženství jako předmět prakticky na školách zůstalo.

Náboženství bylo v jezeřanské škole dále vyučováno katechetou a ve školní kronice jsou vedeny záznamy o této výuce. Přesto alespoň jezeřanští učitelé od školního roku 1921/22 vynechávají společnou modlitbu před začátkem a po skončení vyučování. Další změna nastává ve školní docházce. Úlevy v docházce na výuku náboženství povolené výnosem zemské školní rady ze dne 16. června 1892 byly týmž úřadem zrušeny 27. června 1922 (Školní kronika 1915 – 1950).

3.3.1 Školní rada

Do vývoje školství značnou měrou zasahovala i školní rada. V roce 1920 nabylo

---

⁷ „V programu našem je odluka církve od školy a státu“... Na veřejné schůzi na Žižkově 22. ledna 1919 – viz zpráva čas. Komenský, r. XLVI, č. 9 „Pro mne je zásadou: rozluka státu od církve a rozluka školy od církve“ (Program ministra školství, čas. Komenský XLVI, č. 12).

⁸ „Úkony náboženské musí být ponechány dobré vůli jednotlivce. Konfesijní vyučování vůbec nepatří do školy, ale náboženství ve škole od světského učitele by mělo svůj výchovný význam (Drtina na schůzi mladé generace státoprávně demokratické strany 14. února 1919 – viz čl. O škole a kulturních ústavech v Československém státě as. Komenský XLVI, č. 11).

účinnosti vládní nařízení o místních školních radách.⁹ Dosavadní školní rady byly rozpuštěny dnem 31. prosince téhož roku a na jejich místo nastoupily v Čechách, na Moravě i Slezsku nové místní školní rady nebo místní školní výbory, které zahájily svoji činnost 1. ledna 1921. V Jezeřanech je ustanovena školní rada o sedmi členech, kteří se scházejí na pravidelné čtvrtletní schůzky. Dokladem těchto pravidelných setkání jsou protokoly, ve kterých byl zaznamenán obsah jednotlivých jednání. V Jezeřanech nepříliš pozitivně ovlivnil vývoj školy předseda školní rady zvolený roku 1920 Šimon Tropp. O jeho péči o školu i školní budovu je ve školní kronice zmíněno tolik: „*škola nebyla celý rok čištěna, na podlaze se dala špína krájet, okna jako špinavým závojem pokryta. Jistý hmyz obtěžoval tolik, že žáci II. třídy se vážně chystali ke stávce školní, což jim správce školy rozmluvil*“. A na jiném místě je směrem k němu zmíněno: „*A tak, co bychom ve volné vlasti měli jíti vpřed, jdeme dozadu*“ (Školní kronika 1915 – 1950).

3.3.2 Krutá zima

Dvacátá léta v Československu ukončila nesmírně krutá zima v roce 1928/29. Po novém roce se dostavily sněhové vánice a začalo přituhovat. Mrazy dosáhly vrcholu kolem Hromnic 1929, kdy teplota klesla mnohdy až k -40°C. Zvěř přicházela za potravou až do samé vesnice. Na území celého státu i sousedních zemí musela být pozastavena některá vlaková spojení. Následkem toho nastal nedostatek uhlí zejména ve městech, proto velké množství továren muselo pozastavit výrobu. Ministerstvo školství a národní osvěty výnosem ze dne 13. února zmocnilo školské úřady a ústavy, aby tam, kde jsou pro to důvody, bylo vyučování přerušeno, případně omezeno. Neboť krutá zima neustupovala, ve školách se neučilo od 18. února až do konce měsíce (Školní kronika 1915 – 1950).

3.3.3 Návštěva prezidenta T. G. Masaryka

Období první republiky je všeobecně spojováno s výraznou osobností prezidenta „Osvoboditele“ T. G. Masaryka. Velkou událostí tohoto období byla návštěva Masaryka Moravského Krumlova 13. června 1928. Jeho uvítání se zúčastnili i žáci jezeřanské školy, kteří byli dopraveni do Moravského Krumlova na povozech, které ochotně zapůjčili místní

---

⁹ Zákon č. 605 dle §38 zákona ze dne 9. dubna 1920, číslo: 292 Sb. z. a n., jímž se upravuje správa školství.

občané. Jezeřanská obec připravila i důstojnou oslavu 80. narozenin prezidenta Masaryka. Večer se konal lampionový průvod školní mládeže, hasičů a ostatních spolků po slavnostně vyzdobené a osvětlené vesnici zakončený projevem řídícího učitele Skyříka před obecní radnicí (Pamětní kniha 1931 – 1980).

Po 12 letech působení na jezeřanské škole byl Leopold Skyřík vystřídán Oldřichem Lohniským z Hrotovic. 1. září 1935 na jeho místo nastupuje řídící učitel František Vaňek (Eckl, 2006).

3.3.4 Rodičovská sdružení

Výnosem ministerstva školství a národní osvěty č. 1516 ze dne 19. května r. 1930 se otevřely dveře škol rodičům, aby poznali život a práci v nich. V rodičích tenkrát hledali školské požadavky tu nejpevnější oporu. Podle Hronka (1932) bylo však třeba změnit názor rodičů na školu a odstranit jejich lhostejnost. Pro dokreslení situace uvádím část znění tohoto vynesení: *„Podle dosavadních zkušeností osvědčuje se dobře organizovaná spolupráce mezi rodinou a školou. Vzájemným stykem vyrůstá porozumění mezi oběma činiteli výchovnými, zlepšuje se výchova rodinná, podporuje a doplňuje se činnost školy a vytváří se veřejné mínění, příznivé potřebám školským. Je přirozeným zájmem rodičů, aby spolu působili také při školní výchově svých dětí a aby po případě ve školním prostředí přijímali funkce, kterými by dětem prospívali. Učitelé, sblížíjíce se s rodiči pravidelným stykem nabudou správnější představy o domácím životě svých žáků a mohou povznášeti rodinné prostředí tím, že šíří lepší znalosti o základních otázkách výchovných“.*

V Jezeřanech byly též vedeny záznamy ze schůzí rodičovského sdružení, ale až od roku 1934. Po prostudování jednotlivých protokolů jsem zjistila, že v rámci rodičovského sdružení pracoval 5-ti členný rodičovský výbor, který zasedal v budově školy každé tři měsíce a řešil záležitosti spojené s prospěchem, chováním a školní docházkou dětí jezeřanské školy.

3.4 Období protektorátu

Nedlouho po okupaci a v průběhu dalších let v protektorátu byla provedena řada správních opatření v naší zemi. Posílil se státní dozor nad školami. Výrazně byly navýšeny pravomoci starostů a ředitelů škol, kteří odpovídali za dodržování striktních protektorátních

předpisů, které měly perzekuční charakter. Do školské správy byl prosazen „*vůdcovský princip*“. Na školách byla zavedena šestistupňová klasifikační škála. Postupně, ale důrazně, byly odstraněny všechny instituce, představující demokratické prvky řízení školství první republiky. Byly zrušeny instituce usilující o prohloubení kvalifikace učitelů národních škol, včetně vysoké školy pedagogické (Bosák, 1969).

Škola byla vystavena přímému tlaku a zásahům do svého obsahového zaměření i strukturálního uspořádání. Byly provedeny změny učebních plánů a rozvrhů hodin a provedením reorganizace českého školství bylo docíleno jeho redukce. Od března do srpna 1939 bylo z 279 učebnic třicet zakázáno, v padesáti případech byly provedeny příslušné korektury a ve vyřazování se dále pokračovalo. Začaly se provádět i zásadní změny v obsahu i rozsahu učiva. Od podzimu 1939 byla zavedena povinná výuka němčiny na školách měšťanských a od školního roku 1940-41 i na školách obecných. Počet hodin výuky němčiny se postupně zvýšil ze 4 na 6 hodin. Následovala postupná výuka některých předmětů v němčině (matematiky, zeměpisu). V roce 1941 byla zastavena výuka dějepisu i dějin kultury a zrušena výuka filozofie (Somr, 1987).

České školy byly zbaveny tvořivosti a iniciativ, převládla stísněná atmosféra, umocněná zejména v období stanného práva po atentátu na říšského protektora Heydricha obavami z pronásledování, zatýkání a poprav českých občanů. Ty se nevyhnuly učitelům ani rodinám žáků. Nejvíce byli ohroženi ti nekonformní učitelé, kteří nepodléhali tlaku a dle svého mravního přesvědčení a zodpovědnosti zprostředkovali žákům humánní hodnoty, seznamovali je s dějinami, kulturou a významnými osobnostmi českého národa, pečovali o český jazyk (Vorlíček, 2004). Jedním z největších bojovníků za českou věc byl řídící František Vaněk, jehož podporovali ostatní učitelé v Jezeřanech v době války. Všichni společně usilovali o udržení charakteru české školy v duchu své tradice.

Období protektorátu bylo nepříznivé i pro jezeřanskou obecnou školu. Školní kroniky byly zapečetěny a uloženy do archivu. Nové zápisy poplatné své době byly vepisovány do nové knihy. Dosavadní české knihy byly zakázány, po nekonečných revizích byly uzavřeny i školní knihovny. Všechny nápisy byly převedeny do němčiny. Učitelé se účastnili přeškolovacích kurzů, museli absolvovat několik kurzů německého jazyka v blízkých Hrotovicích a následně všichni bez rozdílu skládali přísnou zkoušku z tohoto jazyka. Navíc ze sousedních Loděnic přestoupilo několik žáků, tak se počet zvýšil na 105 dětí. Vyučování tím samozřejmě velmi trpělo (Školní kronika 1915 – 1950).

3.4.1 Okupace očima tehdejších i současných pamětníků

Každý dostupný pramen týkající se Jezeřan, ať už pamětní kniha, školní kronika, či zpravodaj, popisuje tragickou událost v Mnichově. Našemu státu bylo nařízeno, aby všechna území v pohraničí byla postoupena Německu, jinak bude proti Československu zakročeno vojensky. Již 9. října 1938 začalo německé vojsko obsazovat tyto kraje. Následující den byla obsazena sousední vesnice Loděnice. O den později se rozšířila zpráva, že i obec Jezeřany přísluší do okupačního pásma. Místní obyvatelstvo bylo úplně zdrveno. První čtyři německého vojska vtáhly do vesnice 14. října v odpoledních hodinách. Řídící František Vaněk píše ve školní kronice: *„Události druhé světové války postihly téměř celý svět. Náš národ nebyl sice postižen na životech a statcích tolik jako mnohé jiné národy, avšak byl postižen nejdříve a osvobozen nejpozději. Československý národ, který byl ze všech národů poměrně nejlépe připraven čelití násilí fašistických národů a brániti tak mír celého světa, byl bohužel tzv. mnichovskou dohodou přinucen na podzim r. 1938 vzdáti se rozsáhlých pohraničních území, ježto jiné národy připraveny nebyly a byly ochotny útočníkům neustále ustupovati a nakonec Československo obětovali“* (Školní kronika 1915 – 1950).

Ve zpravodaji je popisován počátek okupace takto: *„Všude byly odstraněny české nápisy a nahrazeny německými. Obecní zastupitelstvo a rada rozpuštěny. Vládním komisařem jmenován Němec Antonín Pavelec z Kubšic. Ten počal vládnout pod ochranou finanční stráže. Demarkační čára byla přeložena až k Maršovicím a chtěl-li někdo tuto překročiti, musil si u komisaře vyžádati propustku“* (Zpravodaj, č. 5, 1993).

Místní kronikář Julián Novotný vzpomíná na působení Němců v této obci v pamětní knize: *„Němečtí výrostci ze sousedních německých obcí, tzv. orděři, kteří byli ozbrojeni, konali pomocnou službu u přechodů a nejednou po našich lidech bez příčiny v poli stříleli. Němčina se zpupně ozývala po celém kraji, kdežto naše mateřská řeč se musila krčiti v soukromí“* (Pamětní kniha 1931 – 1980).

Dne 27. října vystřídali nacisty Rakušané, kteří byli trochu mírnější. V krátkém čase i oni obec opustili a zůstala zde pouze německá finanční stráž s několika vojáky. Obyvatelstvo ač těžce neslo ponížení, stále doufalo v odchod Němců. *„Dne 23. listopadu večer hlásil rozhlas změny hranic a oznamoval místa, která byla z okupace vyňata a která naopak dodatečně zabrána. Mezi vyňatými byla i naše obec. Jásot byl nesmírný, když Němci druhého dne 24. listopadu odtáhli“* (Pamětní kniha 1931 – 1980).

Pamětnice Vlasta Troppová vzpomíná na tuto událost: *„Sotva Němci odešli, již*

od Maršovic s hudbou do vesnice vstupovala okupační četa československého vojska, pak finanční stráž a četnictvo. Před radnicí pronesl starosta p. Pelikán dojemnou řeč, která byla provázena radostným slzením mnoha lidí. Všichni jsme potom společně zazpívali státní hymnu. Pro mne to byl nezapomenutelný zážitek“ (Vlasta Troppová, 88 let).

Řídící Vaněk je popisován v pamětní knize jako hrdina obce. Novotný o něm píše, že byl jedním z těch, kteří neprchli ze záboru a zůstali na svém místě. Ve škole se vyučovalo i v době působení Němců v Jezeřanech a řídící Vaněk reaguje na změnu hranic šťastným komentářem: „*Járku, děti nezmeškaly ani jedinou hodinu vyučování. Ani hodinu, a proto jim dám ode dneška po celý týden prázdnou. Beztak trnuly hrůzou, že mě jednou ztratí a přijde učitel, který na ně spustí německy“ (Školní kronika 1915 – 1950).*

Podle řídícího Vaňka byly poměry pro český národ a pro českou školu pak zvláště těžké a zlé po celou dobu okupace. Nebyly k dispozici skoro žádné učebnice, protože nepřátelé nařídili nejprve jejich revizi, později pak téměř všechny zakázali. Než byly pořízeny nejn nutnější nové knihy, muselo učitelstvo pracně učit bez jakýchkoliv pomůcek a učebnic. Hned od počátku okupace bylo místní učitelstvo přinuceno přizpůsobovat se různým způsobem novým násilnickým poměrům a požadavky vládnoucího režimu byly po celou dobu neustále zvyšovány. Poněvadž učitelé ve své velké většině zůstali věrní duchu českého národa a zároveň chtěli v mezích možnosti posilovat nebo aspoň udržovat cítění u dětí i občanů, žili v neustálém nebezpečí z pronásledování. Ustavičná snaha opatrně a bez ztrát na životě proplouvat těmito nebezpečnými bouřemi, vyčerpávala mnohdy až neúnosně jejich duševní i tělesné síly.

Ovšem již pro samou skutečnost hrozných dějinných událostí prožívalo učitelstvo velká duševní muka po celou dobu okupace. Mnoho učitelstva bylo pro své vlastenecké cítění zavřeno v koncentračních táborech, trýzněno v nich i mučeno, někteří byli zastřeleni a mnozí zemřeli na následky věznění.

Učitel Plaček dále dokresluje tíživou situaci českých učitelů: „*Vnitřní práce učitelstva byla po dobu války pravou trýzní. Chtěli něčemu naučit, avšak byli neustále od této práce odváděni různými nařízeními a vedlejšími pracemi, které byly tak četné a pracné, že ani při nejlepší vůli by jich bývalo nebylo možno ani polovinu zvládnouti. Konaly se stále revise knihoven i učebních pomůcek, a když již bylo učitelstvo těmito opravdu nesmyslnými revisemi dostatečně zatýráno, byly pak knihovny uzavřeny, jako by všechny ty revise byly jen určeny k vyčerpání učitelstva“ (Školní kronika 1915 – 1950).*

V posledních letech války byl na školách organizován sběr odpadků, léčivých bylin,

šípků, kaštanů a jiných plodů. Při sběru starých odpadků (kostí, hadrů, papíru, gumy, skla, železa a barevných kovů) byly žádány podrobné záznamy, bodování žáků apod., což vše vyžadovalo opět neúměrného času. Ke sběru odpadových hmot ještě Vaněk dodává: „*Byla to práce pro děti nejen nevhodná a odporná, ale i nezdravá. Největší nečistota vesnice byla v odpadcích dopravována do školy, kde bylo skladiště*“. Kromě řečeného sběru byli žáci úřady přidržováni k jiným pracím, jako sázení stromků v lese, pletí obilí, jednocení máku apod. Téměř každého roku byly delší nebo kratší uhelné prázdniny. Učitelstvo bylo také přinuceno vykonávat kromě obvyklých prací mimoškolních, celou spoustu obecních prací válečných. Kromě toho byl vnitřní klid ve škole rušen častými, náhlými nařízeními, jež bylo nutno okamžitě provést (Školní kronika 1915 – 1950).

Řídící Vaněk zakončuje vzpomínání na druhou světovou válku tímto zápisem ve školní kronice: „*Od 1. července 1942 musela zpráva školy úřadovati s nadřízenými úřady výlučně německy. Nejen škola, nýbrž i všichni ostatní trpěli neslýchaným způsobem. Za každé podezření z vlasteneckého smýšlení byli lidé pronásledováni. Ze zdejší vesnice byli zastřeleni dne 3. července 1942 Ludvík Fráňa st. a Ludvík Fráňa ml. Všichni lidé nedočkavě očekávali téměř po celou dobu války její konec, který stále nepřicházel. Mnozí se těšili posloucháním londýnského rozhlasu. Kdo by býval předem věděl konec (délku) této strašné války, sotva by se jejího konce dožil, neboť stálá naděje na blízké vítězství každého sílila*“ (Školní kronika 1915 – 1950).

Na průběh a konec 2. světové války vzpomíná také současná pamětnice: „*Tenkrát jsme celá obec drželi při sobě. Přes všechny válečné útrapy a mnohé zálužnosti gestapa, kdy k nám například do vsi byli nasazeni dva provokatéři, nikdo se nesnížil k udávání svých sousedů*“ (Marie Fráňová, 94 let).

3.4.2 Změna v hodnocení prospěchu a chování žáků

Pro jezeřanskou školu byla důležitá změna, která nastala ke konci války, v roce 1943. Ministerstvo školství rozšířilo stupnici známkování o jeden stupeň. Děti v Jezeřanech mohly být ohodnoceny nejhůře číslem 6 (Školní kronika 1915 – 1950).

Tato nová známkovací stupnice se šesti známkami byla uvedena v červnovém Věstníku ministerstva školství z roku 1943. Podle výnosu Ministerstva školství z 28. května 1943, číslo 28.834-II, bylo určeno hodnotit žáky v prospěchu na českých školách v Čechách a na Moravě následovně:

- velmi dobrý – 1 (znamenalo mnohem lepší než dobrý)
- dobrý – 2 (podstatně nadprůměrný)
- uspokojivý – 3 (zcela hodnotné normální výkony bez omezení)
- dostatečný – 4 (postačující výkony, i když nikoli bez nedostatků)
- sotva dostatečný – 5 (nepostačující výkony, avšak při dobrých základech možnost brzké nápravy)
- nedostatečný – 6 (zcela nepostačující výkony bez pevných základů, náprava možná jen s obtížemi a teprve po delší době)

I hodnocení chování bylo pozměněno. Celkem byly čtyři stupně, tedy o jeden více než jsme zvyklí dnes. Slovní hodnocení chování znělo: chvalitebné, spokojivé, méně vyhovující, nevyhovující (Věstník ministerstva školství a národní osvěty, 1943).

3.4.3 Porážka fašismu

„Poslední dva roky války, období tzv. války totální, znamenají rozklad školství. V létě roku 1943 byly zastaveny pedagogické časopisy Komenský, Střední škola, Věstník pedagogický a jako náhrada za ně byl vydáván český a německý čtvrtletník Vychovatel v Čechách a na Moravě. V roce 1944 došlo k totálnímu nasazení učitelů a studentů. Školy byly zabráný pro vojenské účely, protektorátní ministr školství E. Moravec, tvůrce fašistické organizace české mládeže, tzv. Kuratoria, však prohlašoval, že české školství je nejlepší v celé Evropě“ (Somr, 1987, s. 253).

Dne 5. května 1945 se pražským povstáním český lid pustil do posledního boje proti okupantům a společnými silami po boku Rudé armády a západních armád dohnal Němce ke kapitulaci.

Konec hrůzostrašné války, porážka fašismu a osvobození naší republiky umožnilo zahájit obnovu ve všech oblastech a začít rozvíjet mírový život. Proto první kroky po osvobození směřovaly i k tomu, aby se v co nejkratší době zahájilo vyučování. A nebyl to snadný úkol. Okupační dědictví spolu s válečnými škodami přinesly novému státu do vínku řadu zničených nebo vážně poškozených školních budov (Veselá, 1992).

Také život v obci Jezeřany se začal pomalu vracet do normálních kolejí. Škola, která byla po celou dobu okupace obsazena posádkou německé armády, zůstala válečnými

událostmi takřka nedotčena. Po vyklizení smetí a vybílení zdí se mohlo začít znovu vyučovat. Bohužel řídící Vaněk byl z nezjištěných důvodů odveden partyzány do Ivančic a škola zůstala bez učitele. Učit se začalo až ke konci května 1945, kdy na školu přišel František Lang a 1. února se stal řídícím učitelem Jan Veselý (Školní kronika 1915 – 1950).

Ined po osvobození začaly školy pracovat podle předválečných osnov pro obecné školy z roku 1933. Pro školní rok 1945/46 byly již vydány upravené přechodné učební osnovy, které vyžadovaly důslednou demokratizaci škol, aby byl umožněn přístup k vyššímu vzdělání a mohl být zlidověn systém výchovy a povaha kultury. Cílem osnov bylo vypustit vše, co odporuje zásadám o očistě školy jejímu novému duchu. Po stránce metodické měla být všude zdůrazňována potřeba výchovy poznávacích schopností, kritického myšlení a pracovní samostatnosti i tvořivosti a bylo nutné zamezit bezduchému memorování nebo odříkávání učební látky (Kepřta, 1956). I řídící Veselý ve školní kronice dodává, že se tímto demokratickým směrem vydala také jezeřanská škola, která byla dne 17. července 1945 ustanovena jako dvojtřídní obecná škola s pěti postupovými ročníky.

Zápisy jezeřanské školní kroniky končí rokem 1950, kdy výnosem ze dne 14. července 1950 byla obecná škola v Jezeřanech zrušena a přiškolená do Maršovic, kde byla dokončena stavba nové školy.

4 Obecná škola v Maršovicích od roku 1886 až do roku 1945¹⁰

Období od přelomu 19. a 20. století do 2. světové války má ve vývoji naší společnosti své specifické místo. Události těchto let prokázaly, že v našich zemích byli škola i učitel vždy spojeni s tím, zač národ bojoval a že ve své činnosti navazoval také na revoluční události, které otřásaly tehdejším světem. Učitelstvo vedlo velmi složitý a obtížný boj o společenské uznání a o prosazení pokrokových reforem v oblasti školství a kultury, avšak výsledky tohoto boje nebyly úměrné vynaloženému úsilí. Společenské poměry v Rakousku – Uhersku nebyly příznivé pro prosazení základních pozitivních změn ve společenském postavení učitelstva a v úsilí o uplatnění pokrokových principů v oblasti vzdělání a celého školství (Kodedová & Uherek, 1972).

4.1 Počátky školství v Maršovicích

Koncem devatenáctého století docházelo v české politice k období rozvratu, který se především projevoval ve školství, které bylo v 90. letech resortem ministra Stremayera. Jeho téměř desetileté řízení školství přineslo pouze otevírání škol německých, ve kterých byl povolen jeden úřední jazyk, a to němčina. Přesto tato vládní nepřízeň nemohla zcela zastavit rozvoj českého školství. Řešení bylo často nalézáno ve svépomoci českých obcí, které si vlastními náklady zřizovaly školy obecné a střední. Ministerstvo po prozkoumání hmotných podmínek dané obce většinou založení tohoto soukromého ústavu povolilo a později i udělovalo právo veřejné (Štverák, 1982).

6. září roku 1886 mohl být tedy zásluhou pana Dr. Šroma, advokáta a náměstka zemského hejtmána v Brně, zahájen školní rok i v nově dostavěné jednotřídní maršovické škole. První místo učitele obdržel František Pošvar a do školy nastoupilo sedmdesát šest dětí. Novou školní budovu za účasti velkého počtu místních obyvatel i okresního hejtmána G. Raynoscheka z Moravského Krumlova posvětil farář v Loděnicích dne 24. října (Školní kronika 1886 – 1926).

Podle statistických údajů Čapka (1930) byly v roce 1886 na Moravě pouze 3 měšťanské školy, 1799 obecných škol, učitelů - mužů bylo 2524, žen 54 a dětí školou

---

¹⁰ Pro stať byly použity školní kroniky Obecné školy v Maršovicích uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

povinných 332 297, ale chodilo do školy jen 255 980.

Již v roce 1888 vesnická škola v Maršovicích musela s obavami sledovat prosazování nového návrhu zákona týkající se obecného školství. Poslanec Liechtenstein, ovládající silný politický vliv, chtěl totiž znovu zavést spoluúčast církve při doзору nad vyučováním, dále prosadit možnost ustanovovat pouze katolické učitele, snížit povinnou školní docházku jednoznačně na šest let, vyloučit ze vzdělávacího obsahu kreslení, měřictví, přírodopis, tělocvik a dívčí ruční práce. Z dějepisu a zeměpisu ponechat jen to, čemu se žáci příležitostně přiučí při čtení (Veselá, 1988).

Učitelská veřejnost včetně maršovické, jak uvádí řídící Pošvar ve školní kronice, byla pobouřena. Všichni věděli, že by snížení školní docházky na šest let přineslo všeobecný úpadek a česká škola by se dostala tam, kde byla před 20 lety. Přijetím uvedeného návrhu by došlo k omezení obsahu vzdělání, který byl vždy koncipován ve shodě se všeobecným společenským pokrokem. Vedl by také ke zrušení čtyřletých učitelských ústavů, protože by těchto ústavů nebylo zapotřebí (Kádner, 1929). Naštěstí zvítězil zdravý rozum a předložený návrh nebyl nakonec uzákoněn. Přesto však vyvolal boje, které neutichly po celé další období existence Rakouska – Uherska.

4.1.1 Prvotní problémy školy na přelomu století

Rok 1893 se do rané historie maršovické školy zapsal velkou tragédií. Během března se v obci rozšířila mezi dětmi zákeřná nemoc záškrť, které podlehl 5 žáků navštěvujících školu. Děti se v těchto letech učily v jedné třídě za pomoci pana učitele Pošvara, kterému od roku 1896 začala vypomáhat jeho manželka Amálie Pošvarová s výukou ručních prací. Klidná léta byla narušena uzavřením školní budovy a přerušением výuky po dobu jednoho měsíce, přesně od 27. ledna do 23. února 1896, neboť vypukla další epidemie, tentokrát spalničky. Zásahem do každodenního života maršovické školy byla zajisté i smrt Amálie Pošvarové, která podlehla těžké nemoci 10. září 1898 (Školní kronika 1886 – 1926).

Na přelomu 19. a 20. století se ve školství také projevovala značná stagnace, jak po stránce obsahové, tak po stránce organizační. Tento útlum ve školství byl vyvolán úspornými opatřeními, které byly namířeny zejména na školu obecnou. Obecné školy byly přeplněny, ve třídách bylo 70 až 90 žáků. Od roku 1910 se z vládního finančního balíčku neposkytovaly zemské subvence na stavby škol a celková úroveň národního školství byla nízká (Váňová, 1986).

Maršovická škola také trpěla nedostatkem financí. Obyvatelé obce se sice snažili přispívat malými finančními obnosy, zejména František Bakeš, majitel velkého místního statku, přesto chyběli peníze na opravy a vybavení školy. Nejvíce školu trápily malé prostory. Počet žáků se neustále zvyšoval, v roce 1902 dokonce překonal hranici 80 dětí. Proto bylo potřeba rozšířit školu z jednotřídní na dvojtřídní. Na podkladě této skutečnosti zažádala místní školní rada ve školním roce 1903/4 o rozšíření zdejší jednotřídní školy na dvojtřídní. V příštím školním roce byl tento návrh schválen, a jak je psáno ve školní kronice (1886 – 1926), tak byla „*obecní kancelář proměněna v učírnu o 72 m².*“ Ještě do 11. října probíhalo vyučování všech dětí nadále společně, a to v nové místnosti, aby stará učebna mohla být pro nově dvojtřídní poměry školy přebudována. Jejím upravením vznikla nová místnost určená za byt pro druhého učitele, který tu s nově vzniklou třídou musel působit. V roce 1904 přichází podpořit pana učitele Pošvara pomocný učitel Augustin Kubiček ze Střelic (Eckl, 2006). O rok později je pan učitel Pošvar jmenován nadučitelem na základě dekretu vydaném zemskou školní radou v Brně.

4.2 Maršovická škola za 1. světové války

Na počátku 20. století je stále zaznamenáván vzrůstající počet dětí navštěvujících maršovickou školu. Ve školním roce 1910/11 docházelo do školy 113 dětí, 58 hochů a 55 děvčat. Bohužel toto šťastné období ukončila 1. světová válka, která dolehla na celé školství (Pamětní kniha 1926 – 1950).

Hned na počátku války byl v národním školství zredukován počet tříd, více než třetina jich byla zavřena, některé školy byly v zimě i po několik měsíců rovněž uzavřeny. Měnili se velmi často učitelé, učitelstva byl nedostatek, na mnohých školách vyučovali učitelé neaprobovaní, a kromě toho byli kantoři často zaměstnáni mimo své působiště. Budovy škol byly zabírány pro potřebu armády. Výuka byla řešena zkracováním vyučovacích hodin, a to z původních 60 minut na 40 - 45 minut, a dále také redukcí hodin. Školní rok byl zkracován pozdním zahajováním a uhelnými prázdninami (Pešek, 1917).

Na školách se v tomto období neustále zdůrazňovala „loajálně dynastická“ a „vlastenecká“ výchova v duchu rakouském jako hlavní podmínka zdárné výchovy mládeže. Z toho důvodu nařídily úřady revizi žakovských knihoven, podle níž musela být podrobena důkladné prohlídce všechna díla, a ta, která by byla rakouským záměrům nepřátelská, měla být ihned vyloučena. Tímto způsobem byly vyloučeny ze žakovských knihoven mnohé spisy

předních našich spisovatelů, zvláště pak Jiráskovy spisy (Váňová & Rýdl & Valenta, 1992).

Podle Eckla (2006) se během válečných let výrazně zhoršila školní docházka i ve škole v Maršovicích, zejména u dětí starších, které pomáhaly v domácnostech a na poli. Proto se ve školních letech od roku 1916 do roku 1919 vyučovalo podobně jako ve vedlejších Jezeřanech polodenně. Pro nedostatek uhlí se od 1. ledna do 28. února 1918 nevyučovalo vůbec a děti měly uhelné prázdniny. Zameškaná látka se pak nahrazovala v prodlouženém školním roce až do 20. července 1918.

4.3 Období mezi dvěma světovými válkami

Politickým převratem dne 28. října 1918 získal český národ po třistaleté porobě znovu svou národní nezávislost. Od 1. dubna 1919 se započalo ve škole opět vyučovat celodenně. K řídícímu učiteli Pošvarovi se přidává zatímní učitel Alois Plaček z Vedrovic, neboť počet dětí se opět zvyšuje a škola funguje jako dvojtřídní. Celková atmosféra v zemi se promítla i do školství. Nová idea jednoty československého školství vyžadovala harmonický rozvoj celé osobnosti (Školní kronika 1887 – 1926).

4.3.1 Zákony ovlivňující obecnou školu v Maršovicích

Malým školským zákonem vydaným v roce 1922, od kterého se čekalo řešení základních otázek školské reformy, bylo dosaženo pouze dílčích změn, a to ve školní docházce, v obsahu vzdělání a v organizační struktuře školství. Tento zákon zavedl i některé nové učební předměty, avšak mnozí jej označovali za historický dokument, který zdaleka neobsáhl všechny palčivé problémy škol tehdejší doby (Králiková, 1988). Přesto školy musely dát právní literě za pravdu. Takže i maršovická škola podpořila výuku ručních prací pro chlapce, domácí nauky pro dívky, tělocviku a občanské výchovy.

V návaznosti na zákon byly vydány učební osnovy nově zavedených předmětů. V roce 1923 a 1926 občanská nauka a výchova, 1924 ruční práce výchovné, ženské a nauka o domácím hospodářství, tělesná výchova a v roce 1923 byl nově stanoven počet týdenních vyučovacích hodin¹¹. Pro vnější organizaci byl zákon přínosem v tom, že unifikoval školní docházku opět na 8 roků bez jakýchkoliv úlev a nařídil postupné snižování počtu žáků

---

¹¹ viz Věstník MŠANO 1923, 1924, 1925

ve třídě z 80 na 60 dětí (Kopáč, 1968). Stanovený počet žáků maršovická škola splňovala. Počet žáků navštěvujících školu nepřesahovala hranici 70 a děti byly rozděleny do dvou tříd (Školní kronika 1886 – 1926).

Zákon se nicméně setkal u učitelstva s velmi nepříznivým ohlasem. Tento fakt komentuje i maršovický řídící učitel Pošvar zápisem ve školní kronice: „Tento zákon je svědeckvím úpadku a dokumentem nemohoucnosti vládní koalice. Je to zákon namířený proti duchu národa a proti učitelstvu“. Váňová (1992) dokonce uvádí, že učitelé jej považovali za výsměch a neváhali jej označit za „školský zmetek“.

Další možná změna v obecném školství mohla nastat po zveřejnění návrhu na novou koncepci obecné školy moravským pedagogem Josefem Úlehrou, kterou zmiňuje Veselá (1992). Mnohaletá zkušenost z práce na obecných školách (od r. 1872 na různých místech na Moravě), na školách měšťanských a z funkce inspektora soukromých škol ve Vídni umožnila již v roce 1918 Josefu Úlehlovi vypracovat ucelený návrh na novou strukturu obecného a středního školství (Úvaha o budoucí volné škole československé – 1920). Chtěl vytvořit pro děti v 1. a 2. roce školní docházky volnou školu. Tato škola neměla mít v prvních dvou ročnících stálé osnovy ani učebnice ani pevný rozvrh hodin. Dítě se mělo na procházkách a v rozhovorech s učitelem vyvíjet pokud možno podle zákonů vlastního růstu, a to jak po stránce tělesné, tak po stránce duševní. Tyto své představy o tom, jak by měla vypadat nová škola, předložil Úlehla k posouzení v Brně učitelské poradě, která je však zamítla. A tak na všech školách obecných, včetně maršovické, zůstává vše beze změn. Učitelé vyučují podle stanovených osnov a ve výuce používají předepsané učebnice.

4.3.2 Pedagogové

Na obecné škole v Maršovicích se během poválečných let vystříдалo i několik učitelek, jejichž působení bylo následně podpořeno zákonem ze dne 11. srpna 1919 o zrušení celibátu literárních a industriálních učitelek na školách obecných a měšťanských. Zrušení celibátu znamenalo, že se učitelky mohly vdávat a neztrácely nárok na učitelskou službu. Dokonce tento zákon zaručoval v případě mateřství učitelkám placenou mateřskou dovolenou, jejíž doba se upravovala ministerským nařízením. Během května a června téhož roku vyšly rovněž zákony, kterými se upravovaly platy všech kategorií učitelstva, včetně drahotných přídavků (Bartoš, 2004).

Ve školním roce 1924/5 po 38-leté službě v místní obecné škole odešel do důchodu

první řídící učitel Jan Pošvar. Na jeho postu jej vystřídal Jan Hrubý z Dolních Kounic. Škola zůstala dvojtřídní a vyučovalo se celodenně. Nový řídící učitel ihned po svém nástupu musel čelit nepříznivé situaci. Ve škole mezi dětmi, ale i mezi dospělými občany obce vypukla nová epidemie - spála. Z důvodu zákeřné nemoci bylo pozastaveno vyučování od 25. října do 24. listopadu. Děti nakaženy touto nemocí byly odváženy auty do okresní nemocnice v Ivančicích nebo do dětské nemocnice v Brně v Černých polích. Oběťmi této zákeřné nemoci byla dvě děvčata a jeden chlapec. Zameškané vyučování bylo nahrazováno o feriálních dnech a zejména o vánočních svátcích (Školní kronika 1887–1926).

Ze zápisů ve školní kronice vyplývá, že řídícího učitele Jana Hrubého neodradil příliš nepříznivý první rok působení na zdejší škole. Plný elánu a optimismu, vykročil do dalšího školního roku a vynaložil veškeré své úsilí ke zkvalitnění výuky a zlepšení vyučovacího prostředí v poválečném období. Jak dokládá Eckl (2006), do školy byla zavedena pitná voda, budova uvnitř byla vylíčena, místy vymalována, okna natřena, byla zřízena studovna a přikoupila se spousta nových pomůcek a obrazů (51 nových přírodopisných obrazů, 4 obrazy zeměpisné a 12 dějepisných). Také bylo zakoupeno náradí do tělesné výchovy a školní dvůr byl upraven k těmto hodinám. Nové pomůcky značně oživily a podpořily zdejší vyučování.

4.3.3 Důležitost náboženské svobody

„Důležitý krok byl učiněn ve směru náboženské svobody. Poválečné protikatolické hnutí směřovalo k osvobození školství od dosavadního vlivu římskokatolické církve. Ministr školství a národní osvěty sociální demokrat Gustav Habrman vydal krátce po svém nástupu do úřadu řadu výnosů v tomto duchu. Patřilo k nim zrušení povinnosti žáků účastnit se o nedělích a svátcích náboženských obřadů a učitelů provádět při těchto obřadech dozor. Byla zrušena modlitba na počátku a na konci vyučování“ (Bartoš, 2004, s. 122). V pozadí těchto i jiných školských výnosů a zákonů stál v prvních letech republiky sekční šéf ministerstva školství prof. dr. František Drtina, významný pedagog a někdejší blízký spolupracovník T. G. Masaryka v realistické straně. Neuspěla však snaha učinit vyučování náboženství nepovinným. Již zmiňovaný tzv. malý školský zákon rozhodl o tom, že náboženství zůstalo povinným, byť jen relativně. Znamenalo to, že rodiče, pokud byli ve státě uznané církvi a přesto chtěli, aby děti do náboženství nechodily, museli požádat okresní úřad o jejich vyvázání z vyučování náboženství (Klimeš, 1930).

Takový případ na maršovické škole však zaznamenán nebyl. Na škole se vyučovalo náboženství římskokatolické a teprve od roku 1928 je zde zavedeno vyučování československého náboženství, které vede řídící učitel Hain z obecné školy v Rešicích. Náboženství evangelicko-českobratrské se začalo vyučovat na základě povolení, které získal církevní úřad v Miroslavi téhož roku. Ze zápisu školní kroniky se dozvídáme, že ve školním roce 1928/29 byli 3 hoši a 3 dívky vyznání československého, 1 hoch a 2 dívky vyznání evangelicko-českobratrského a ostatních 46 žáků římskokatolického. Ve vyučování náboženství se střídali kaplani a faráři z okolních vesnic, např. kaplan Josef Prnka z Loděnic, farář Miloš Říha z Miroslavi a farář Martin Vrba z Dolních Kounic (Školní kronika 1926 – 1983). Od tohoto školního roku až po rok 1950 nechybí jediný záznam týkající se náboženského vyznání všech dětí zdejší školy.

4.3.4 Obtížné předválečné období – nástup Hitlera k moci

Třicátá léta jsou provázena častou výměnou učitelů, kterou trpěli žáci a chod celé školy. Příčiny byly různé: výhodnější nabídky pro učitele na větších školách, špatné podmínky pro dojíždění nebo mateřská dovolená u začínajících učitelek. Navíc musely děti stále odolávat závažným nemocem – záškrtu, spalničkám a planým neštovicím. Ve školním roce 1931/32 na záškrtu umírá jeden chlapec a spousta dětí z důvodu této nemoci přerušuje návštěvu školy na jeden měsíc. Důsledek hospodářské krize dopadá i na naši zemi velkou drahotou a nezaměstnaností. V lednu 1933 se v Německu dostává k moci Adolf Hitler a země začíná s přípravami na válku. Maršovická škola se v tomto těžkém období potýká s klesajícím počtem žáků. Ve školním roce 1935/36 se snižuje na 55 dětí a o rok později na pouhých 41. Řídící učitel Hrubý a učitelský čekatel Šťastný se přesto nevzdávali myšlenky na udržení školy dvojtřídní (Školní kronika 1926 – 1983). Podle údajů Váňové (1986), v této době existovalo v ČSR 10.372 obecných škol, z toho nejvíce bylo dvojtřídních (2786) jako v Maršovicích.

V roce 1935 všichni maršovičtí farníci žili představou vybudování filiálního kostela, ale i výročím výstavby obecní školy. Jak se píše v pamětní knize: „29. června 1936 se v prostorách školy konala velká oslava spojená s výstavkou výkresů a písemných prací. Uplynulo 50 let od založení zdejší školy. Děti tancovaly, recitovaly a také nacvičili besídku 'O vzniku školy'. Oslavy se účastnilo 200 lidí, kteří vyjadřovali spokojenost neustálým potleskem a úsměvy na tvářích“ (Pamětní kniha 1926 – 1950).

V dalších letech měli učitelé v celém okrese i ve škole v Maršovicích plné ruce práce se zaváděním jednotných učebnic, sledovali a ujasňovali si rozdíly mezi definitivními a zatímními osnovami a snažili se vniknout do jejich smyslu a ducha. Základem nových osnov byly dvě ideje: mravnost a lidství. Dr. J. Kepřta (1956) formuluje tyto osnovy jako výchovné ideje, a to:

- výchova občana jako člena národa a státu
- výchova člověka jako člena lidstva.

Jan Hrubý po dvanáctiletém působení na škole odchází v roce 1936 do Unkovic a vedením správy školy je pověřen prozatímní učitel Jaromír Šťastný. Ten se při svém nástupu na tak zodpovědné místo potýká hned s několika problémy. První vyvstává, když výpomocný učitel Josef Kábelka 1. listopadu 1936 odchází a po celý měsíc listopad jsou dvě třídy vyučovány současně jako na škole jednotřídní. Duchovní správa církve římsko-katolické zároveň žádá, aby 2 hodiny náboženství byly navýšeny na 4. Tato žádost byla vyřízena kladně, pouze nebylo povoleno vyučování náboženství evangelicko-českobratrského, neboť tohoto vyznání zde zbyly jen dvě děti.

Dalším úskalím byl stav školní budovy. Bylo zapotřebí její opravy zvenku i zevnitř. Při návštěvě okresního školního inspektora z Moravského Krumlova 8. května 1937 se ukázalo, že závady ve školní budově dospěly do takového stavu, že ohrožovaly zdraví místního žactva. Bohužel do konce prázdnin v tomto směru nebylo nic učiněno (Školní kronika 1926 – 1983).

V následujícím školním roce 1937/38 byl klesající počet žáků neúnosný. Po zapsání pouhých 39 dětí do nového školního roku rozhodla zemská školní rada o zrušení jedné třídy a škola byla změněna na jednotřídní (Pamětní kniha 1926 – 1950).

4.4 Druhá světová válka

Neblahou předtuchou příštích událostí byla 14. září 1937 smrt T. G. Masaryka. V maršovické pamětní knize čteme tento zápis: „*Den 14. září byl smutný pro náš národ. I počasí bylo nevlídné, takže dalo podnět k veršům básníku Seifertovi: 'To kalné ráno, to si pamatuj!' V tento den o 4. hodině ráno zemřel náš milovaný prezident Osvoboditel T. G. Masaryk ve věku 87 roků*“. Na škole vlál černý prapor a v den pohřbu se žáci i občané shromáždili v budově školy, aby si společně vyslechli průběh smutečního obřadu vysílaného rozhlasem (Pamětní kniha 1926 – 1950).

1. července 1938 přišel do Maršovic z Nových Bránic jako řídící učitel Jan Hendrych, člověk ochotný vždy pomoci a bojovník za českou věc. Avšak ihned po jeho nastěhování do školního bytu a po zahájení školního roku 1938/39 nový prezident Edvard Beneš vyhláší 23. září ve 22.15 mobilizaci všech příslušníků československé armády do 40 let. Ještě téhož večera Jan Hendrych předává správu školy řídícímu učiteli z Jezeřan Františku Fraňkovi a odjíždí vlakem z Moravského Krumlova do Báňské Bystrice k příslušnému 26. pěšímu pluku. Ve škole se od té doby vyučovalo polodenně za pomoci výpomocné učitelky Boženy Vrbkové. Život ve škole se dostává do normálních kolejí teprve po návratu Hendrycha z vojenské služby 28. listopadu 1938. Před Vánocemi ještě zemská školní rada povoluje výuku ve dvou třídách, neboť se počet žáků zvýšil na 52 (Školní kronika 1926 – 1983).

4.4.1 České školství v době nesvobody

Nacistická okupace v českých zemích znamenala zásadní obrat od demokraticky zaměřené tendence československého školství. První období bezprostředně po Mnichovu znamená počátek nepřímého tlaku a snahy o analogické působení nacismu na české školství. Hrubé porušení všech mezinárodních konvencí bezohledným okupačním aktem z 15. března 1939 znamená postupné postižení celého školského systému jako základní sféry národní kultury (Bosák, 1969). „Ze škol muselo násilným způsobem zmizet vše, co připomínalo národní svébytnost, pokrokovost, tedy i buržoazní demokraticismus. Protektorátní ministerstvo školství svým výnosem z 6. dubna 1939 vydalo příkaz respektovat novou politickou situaci, zachovávat loajálnost k Velkoněmecké říši a projevovat úctu k Vůdci“ (Somr, 1987, s. 250). Od tohoto okamžiku jsou povinni všichni žáci a učitelé maršovické školy každý rok 20. dubna slavit narozeniny Adolfa Hitlera. Od 7 do 20 hod musí na škole viset prapor na jeho počest. Tato povinnost končí až osvobozením naší země (Školní kronika 1926 – 1983).

4.4.2 Situace na Znojemsku

Protože se naše vesnice nacházejí v okrese Znojmo, využila jsem studii autorů Čondla a Pasáka (1978) pro nahlédnutí na tíživou situaci v této oblasti. Osud českého školství na Znojemsku za okupace probíhal obdobně jako v jiných pohraničních oblastech republiky

jen s tím rozdílem, že okresní hejtman, zuřivý nacist JUDr. Walter Vorbach, byl jedním z nejhrolivějších germanizátorů. Před 9. říjnem 1938 a následně poté, kdy nacisté okupovali Znojmo, vystěhovalo se z města přes desetitisíce Čechů, aby unikli násilnostem Němců. Počet obyvatel české národnosti, kteří zde zůstali v době okupace, se odhaduje na čtyři tisíce. Nejtěžší starosti nastaly rodičům dětí školou povinných. Všechny české školy ve městě byly dnem okupace zrušeny a nacistická správa města začala zajišťovat mnohá opatření pro rychlou germanizaci několikatisícové české menšiny.

Znojemský učitel František Janda dodává: „Aby urychlili poněmčení českých dětí, zřídili Němci školu nazvanou Sprachschule (jazyková škola), ve které se vyučovalo německy a jen některé části učební látky byly překládány pro porozumění do češtiny. Přestože značný počet českých dětí pod hrubým nátlakem vstoupil do Sprachschule, zachovalo mnoho Čechů věrnost svému národu a dožadovalo se zřízení české školy. Po úporném tříměsíčním usilování byla po 1. lednu 1939 povolena ve Znojmě pětiletá česká obecná škola. Označení „česká“ se však dalo chápat jen podle jména, neboť ve vyšších ročnících vyučovali pouze němečtí učitelé, kteří sytili srdce i mysl školních dětí nacistickým jedem, teorií nadřazenosti německého národa a všenněmeckým fanatismem. Školu řídil Němec, členové učitelského sboru byli národnosti německé i české. Učitelstvo se smělo dorozumívat jen německy, s dětmi se mohlo mluvit česky, ale učivem přesto prolínala a převládala němčina. Děti hned při vstupu do školy musely vždy obrátit hlavu směrem k obrazu Adolfa Hitlera a hlasitě pozdravit nacistickým pozdravem Heil Hitler a zdviženou pravicí“ (Janda, 1978, in Čondl & Pasák, 1978, s. 138,139).

4.4.3 Výuka němčiny a jiných předmětů

Během válečných let se stále vyučovalo dvojtřídně s častým přerušением výuky v zimním období. Ze všech dostupných pramenů je patrné, že učitelé Maršovic respektovali zákaz používání některých knih a pomůcek připomínajících dřívější státoprávní poměry. Od roku 1940 bylo zavedeno povinné vyučování němčiny na všech obecných školách a tak i děti v Maršovicích trávily jednu pětinu celkového učebního času studiem německého jazyka. V roce 1942 byly počty hodin ještě zvýšeny, takže v prvních ročnících obecné školy se jednalo o čtyři hodiny a od třetí třídy o šest až sedm hodin němčiny týdně, zatím co na češtinu zbývaly jenom čtyři hodiny týdně (Bartoš, 2004). Výuka německého jazyka byla hlavním prostředkem nacistické školní výchovy mládeže, jak to dokládá i výnos ministerstva

školství ze dne 1. srpna 1941: „*Vyučování němčině má však také seznamovat žáky s německým národem, jeho životem, jeho státem a jeho velkými muži. Bude co nejvíce sloužit myšlence spolupráce obou národů. Proto musí býti ve cvičných větách i v souvislých člancích učebnic, čítanek, vhodné příklady, které budou podporovati všechno úsilí k tomu směřující. Věrnost Velkoněmecké říši a jejímu Vůdci, poznání německého lidu a nejdůležitějších zjevů dnešního německého života, úcta k německému národu, jeho symbolů a nástupců, dobré sousedské spoluzítí, vůle k společné práci ve společném životním prostoru: tyto a podobné myšlenky zprostředkuje žákům vyučování němčině. Žák nemá míti pocit, že se učí cizímu jazyku. Má spíše nabývatí vědomí, že se učí řeči národa, s kterým déle než 1000 let obývá společně jednu zemi, řeči Velkoněmecké říše, jejíž součástí je Protektorát Čechy a Morava“ (Veselá, 1988, s. 128,129). Kromě toho byla poměrně vysokým počtem hodin dotována tělesná výchova, a to dvěma až čtyřmi hodinami týdně. Kopáč (1971) tvrdí, že obecná škola jako taková byla degradována. Kromě školních povinností se děti musely zapojit i do nestudijních aktivit. Po povinném sběru kostí byl zaveden sběr kovů, papíru, textilu, ovocných pecek či léčivých bylin.*

4.4.4 Konec války

Velmi smutnou událostí, která zasáhla obec Maršovice 19. dubna 1943, bylo zatčení řídicího učitele Jana Hendrycha a jeho následné uvěznění v Brně a později ve slezské Vratislavi. Po několikaměsíčním žalářování byl nakonec propuštěn a zbaven učitelského místa. Jeho rodina byla v době jeho uvěznění zcela odkázána na pomoc maršovických sousedů, kteří se zachovali velmi čestně. Po návratu z vězení nesměl řídicí Hendrych učit, přesto se snažil všemožně pomáhat, jak ve škole, tak i v obecní radě (Zpravodaj, č. 03/1993).

Jak uvádí Eckl (2006), na začátku roku 1945 začal Němcům docházet dech a konec války byl na dosah. Němce stíhala porážka za porážkou, spojenecké kleště, ve kterých se německá vojska ocitla, se pomalu svíraly. Radost lidí se mísila s obavami z blížící se fronty, jak dokládá již zmíněná pamětnice Marie Fráňová: „*Na počátku dubna přestaly polní práce a my jsme si začali v lese a v mezích kopat kryty, ve kterých mnoho našich rodin i několik nocí v příznivém a teplém dubnovém počasí přespalo“.*

V těchto dnech se ani nevyučovalo a všichni s napětím čekali na vývoj dalších dní. 20. dubna vnikli do Jezeřan a Maršovic Němci a obce obsadili. Bezohledně se nastěhovali do všech domů a na sever od vesnic si zřídili obranné postavení. Podle odhadů se do vsi

přistěhovalo na 1200 – 1500 vojáků. Ani po týdnu osvobození nepřicházelo, ačkoli již bylo Brno dobyt. Němci si tedy zřídili vrchní velitelství v domě č. 48 a ve škole. V pondělí 7. května v ranních hodinách konečně nad krumlovským lesem přelétla sovětská letadla a začaly se ozývat výbuchy. Němci se dali na ústup a ráno 8. května se ve vesnici objevili první vojáci Rudé armády. Zpráva o kapitulaci Německa byla přijata s neskrývanou radostí a nadšením (Pamětní kniha 1926 – 1950).

Ze školní kroniky se dozvídáme, že válečné události byly zakončeny velkou slavností a díkůvzdáním za skončení války 5. a 6. července 1945. Oslava začala již v 6 hodin budíčkem a v 8 hodin ráno prošel slavnostní průvod z návsi do kostela na děkovnou bohoslužbu. Hlavní program začal odpoledne ve 14 hod. Maršovický řídicí učitel Jan Hendrych a bývalý jezeřanský učitel Jan Lohniský přednesli své projevy. Mezi nimi zpívali místní zpěváci mužských, ženských a smíšených sborů pod vedením rodáka a posluchače konzervatoře Jana Čápa. Vystoupili i žáci místních škol. Večer byl uspořádán průvod s hudbou a pak následovala taneční zábava. Všeobecná radost z ukončení války a osvobození vlasti tak dosáhla svého vrcholu (Školní kronika 1926 – 1983).

Šestiletá fašistická okupace měla pro naši společnost neblahé důsledky. Podle Bartoše (2004) znamenala okupace pro školství nejen jeho okleštění, ale přímo deformaci, neboť nacisté jej přizpůsobovali potřebám germanizace a fašistické politiky „převýchovy“ české mládeže. Komárková, evangelická myslitelka, charakterizovala tuto dobu a její následky, které byly poplatné nejen pro školství, takto: „V těch letech jsme kolem sebe zažili tolik krutosti, že jsme vůči lidskému utrpení otupěli a toto otupění v našich myslích přetrvalo a později přinášelo různá zanedbávání základních lidských povinností“ (Komárková, 1999, s. 41).

5 Vznik nové školy

Po skončení II. světové války se řídící učitel Hendrych opět ujímá řízením školy a zároveň se začíná zabývat myšlenkou na novou společnou školu pro obě sousedící obce. Již v říjnu 1945 byla jeho zásluhou uspořádána dobrovolná sbírka na postavení nové školní budovy, která vynesla 107 000 Kč. Peníze byly uloženy a tímto počinem byl dán základ pro budoucí stavbu nové školy. V roce 1946 bylo započato se stavbou mateřské školy a národní školy v Maršovicích, neboť stará školní budova již nebyla v dobrém stavu. Tuto alarmující situaci zjišťuje i zemská školní rada, která ve své inspekční zprávě uvádí, že stavba nové školní budovy je nutností, protože budova nevyhovuje po stránce hygienické ani po stránce pedagogické. Je velká, tmavá, nemá pitnou vodu a záchody jsou rovněž zanedbané. Na stavbě se ale pracovalo pouze v zimním období, takže probíhala velmi pomalu. Navíc se objevovaly potíže ze stran obyvatelstva a také nedostatek financí samotnou situaci ještě více komplikoval. Nakonec byla stavba realizována v rámci dvouletky a celkové náklady činily 2.600 000 Kč na obecnou školu a 600 000 Kč na mateřskou školu (Pamětní kniha 1926 – 1950).

Pak ale přichází nešťastný den – 25. únor 1948. Tento den byl řídící učitel Hendrych násilně zbaven své funkce ředitele školy, ale i předsedy okresního národního výboru, kde se aktivně angažoval od konce války. Byl odvezen do Brna, kde byl uvězněn po několik dní na neznámém místě. Protrpěl mnohé výslechy, při kterých byl neustále mučen. Po propuštění byl okamžitě vystěhován i s celou rodinou z Maršovic do Horákova a byl mu udělen celoživotní zákaz vstupu do okresu Moravský Krumlov (Zpravodaj, č.03/1993).

Již zmíněná místní obyvatelka, nejstarší občanka Maršovic, na Jana Hendrycha vzpomíná: „Byl to velmi hodný člověk, připravený vždy každému pomoci. Byl velmi nábožensky založený, a když v únoru vyhráli volby komunisté, byl sesazen a neustále jimi pronásledován“ (Marie Fráňová, 94 let).

Jiná pamětnice si vybavuje: „Byl to náš přítel, mnohokrát nám se svojí manželkou pomohl. Všichni jsme byli rozčarováni, když musel opustit naši vesnici a byl přeložen do Horákova, do jedné z nejkomunističtějších obcí tehdejší doby“ (Vlasta Troppová, 88 let).

Přes všechny útrapy je stavba nové školy v roce 1950 úspěšně dokončena a slavnostně otevřena 26. srpna téhož roku. Od školního roku 1950-1951 je stará škola v Jezeřanech uzavřena a Jezeřany byly přiškoleny do nové maršovické školy (Eckl, 2006).

Závěr

Cílem mé práce bylo především nastínit složité osudy regionálního školství v kontextu nastalých historických událostí. A protože dějiny jezeřanské i maršovické obecné školy lze přiřadit k zajímavým tématům vývoje obecných škol v Čechách a na Moravě, využila jsem je tedy pro hledání jednotlivých milníků zrození těchto vzdělávacích institucí.

Svojí prací jsem srovnala vliv historických předělů na vznikající novodobé školství a na místní obecné školy. Zjistila jsem, že samotné školské reformy měly zásadní dopad na vznikající školy v jednotlivých městech a obcích, tedy i na obecné školy v Jezeřanech a Maršovicích. Avšak následné směřování těchto institucí bylo především v režii řídicích hodnostářů dané obce či města, kteří sice rozhodovali v rámci utvářejících se školských zákonů a řádů (např. Felbigerův školní řád), ale jejich rozhodné kroky byly ovlivňovány dostupnými prostředky a také úsilím všech občanů dané obce.

Školám v Jezeřanech a Maršovicích se nevyhnuly peripetie spojené s historickým vývojem v širších souvislostech. Především období 1. a 2. světové války patřilo k nejkřivější. Doba nacistické okupace a vnucená „germanizační“ opatření byla namířena k rozmělnění národní identity Čechů a k postupné realizaci plánů na likvidaci slovanských etnik. Hlavním nástrojem této odnárodňovací politiky byla právě škola. Učitelé byli v těchto obtížných situacích stavěni do nelehké role těch, kteří mají především v duchu Komenského tradice vychovávat „ke všemu lidskému“.

Pozoruhodným jevem byla velká fluktuace učitelů na jezeřanské škole v období před první světovou válkou. Podobný jev je v současných poměrech vnímán jako spíše nežádoucí. Příčinu lze spatřovat snad v nezájmu oficiálních institucí o malou školu nebo v nepohodlných politických postojích učitelů, kteří byli často překládáni, to však by zasloužilo další srovnávací studium.

Na tomto místě je rovněž třeba zmínit další možnosti studia. Prvním úkolem je zpracování poválečných dějin školy v Jezeřanech-Maršovicích. Dále je možné rozšířit dosavadní studie zhodnocením širšího vzorku dochovaného pramenného materiálu, srovnáním vývoje s jinými školami v regionu atd.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny:

SokA Znojmo

Jez/Š-I Obecná škola v Jezeřanech

Školní kronika 1883 – 1915, i.č.6., sign. K-I, 86

Školní kronika 1915 – 1950, i.č.7., sign. K-I, 87

Školní kronika 1940 – 1945, i.č.8., sign. K-I, 88

Mar/Š-I Obecná škola v Maršovicích

Školní kronika 1887 – 1926, sign. K-I, 369

Kronika školy 1926 – 1983, sign. K-I, 182

Pamětní kniha Jezeřany 1920 – 1930

Pamětní kniha Jezeřany 1931 – 1982

Pamětní kniha Maršovice 1926 – 1950

Věštník ministerstva školství a národní osvěty, ročník I, 1943

Zpravodaj č. 05/93

Zpravodaj č. 03/93

Literatura:

BARTOŠ, J., TRAPL, M. (2004). *Vlastivěda moravská, Svobodný stát a okupace*, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost

BOSÁK, F., (1969). *Česká škola v době nacistického útlaku*. České Budějovice: Pedagogická fakulta

CIPRO, M. (1970). *Od retrospektivy k perspektivě*. Praha: VÚP

ČONDL, K., PASÁK T. (1978). *Čeští učitelé v protifašistickém odboji 1939 – 1945*, Praha

ECKL, P. (2006). *Jezeřany – Maršovice. Kapitoly ze starších dějin obce. Jezeřany – Maršovice*

HAŇÁK, V. (1913). *Vlastivěda moravská. Moravsko-Krumlovský okres*. Brno: Musejní spolek

HAVELKA, E. (1914). *Rakouské školství za konkordátu*. Pedagogické rozhledy

HOSÁK, L. (1971). *Místní a pomístní jména na Znojemsku jako historický pramen*. Jižní Morava

HRONEK, J. (1932). *Česká škola národní v historickém vývoji a v dnešní podobě*. Praha

KÁDNER, O. (1929). *Vývoj a dnešní soustava školství. Díl I*. Praha: B. Janda

KEPRTA, J. (1956). *Organizace a správa československého školství*. Praha: SPN

KLIMEŠ, R. (1930). *Snahy o reformu učitelského vzdělání v Republice Československé*. Praha: 1930

KODEDOVÁ, O., UHEREK, Z. (1972). *Kapitoly z dějin českého učitelstva (1890 – 1930)*. Praha: SPN

KOMÁRKOVÁ, B. (1999). *Evangelický kalendář*.

KOPÁČ, J. (1968). *Dějiny české školy a pedagogiky v letech 1867 – 1914*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně

KOPÁČ, J. (1971). *Dějiny školství a pedagogiky v Československu*. Brno: Universita J. E. Purkyně

KRÁLÍKOVÁ, M., NEČESANÝ, J., SPĚVÁČEK, V. (1977). *Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství

RIEDL, M. (1981). *Zavádění povinné školní docházky na území současného Jihomoravského kraje*. Díl 1. Brno: Univerzita J. E. Purkyně

RIEDL, M. (1983). *Zavádění povinné školní docházky na území současného Jihomoravského kraje*. Díl 2. Brno: Univerzita J. E. Purkyně

SOMR, M. (1987). *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství

ŠAFRÁNEK, J. (1918). *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů*. sv. II, Praha: Matice česká

ŠTVERÁK, V. (1983). *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: SPN

TROJAN, J. (2000). *Kantoři na Moravě a ve Slezsku v 17. – 19. století*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost

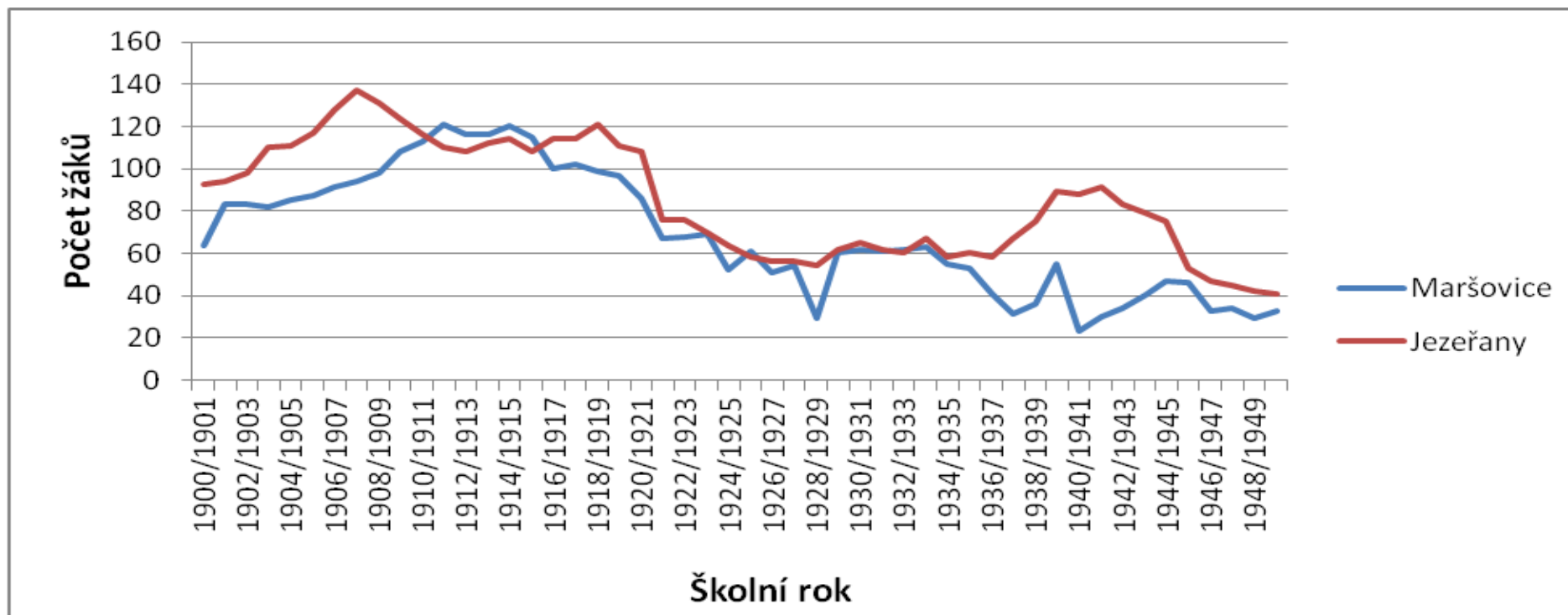
VÁŇOVÁ, R. (1986). *Vývoj počátečního školství v českých zemích*. Praha: SPN

VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. (1992). *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. díl – 1. svazek*. Praha: Univerzita Karlova

VESELÁ, Z. (1992). *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita

VORLÍČEK, CH. (1994). *Úvod do pedagogiky*. Praha: Karolinum

Přílohy

Grafické znázornění počtu žáků v první polovině 20. století

	Maršovice	Jezeřany
1900/1901	64	93
1901/1902	83	94
1902/1903	83	98
1903/1904	82	110
1904/1905	85	111
1905/1906	87	117
1906/1907	91	128
1907/1908	94	137
1908/1909	98	131
1909/1910	108	124
1910/1911	113	116
1911/1912	121	110
1912/1913	116	108
1913/1914	116	112
1914/1915	120	114
1915/1916	115	108
1916/1917	100	114
1917/1918	102	114
1918/1919	99	121
1919/1920	97	111
1920/1921	86	108
1921/1922	67	76
1922/1923	68	76
1923/1924	69	70
1924/1925	52	64
1925/1926	61	58
1926/1927	51	56
1927/1928	54	56
1928/1929	29	54
1929/1930	60	62

1930/1931	62	65
1931/1932	61	62
1932/1933	62	60
1933/1934	63	67
1934/1935	55	58
1935/1936	53	60
1936/1937	41	58
1937/1938	31	67
1938/1939	36	75
1939/1940	55	89
1940/1941	23	88
1941/1942	30	91
1942/1943	34	83
1943/1944	40	79
1944/1945	47	75
1945/1946	46	53
1946/1947	33	47
1947/1948	34	45
1948/1949	29	42
1949/1950	33	41

Srovnání počtu žáků v Jezeřanech
a Maršovicích v 1. polovině 20. století

Obr. 1

Řídící Karel Eller s rodinou

Fotografie obecního kronikáře

Obr. 2 Stará škola v Jezeřanech

Fotografie obecního kronikáře

Obr. 3 Stará škola v Jezeřanech v době okupace

Fotografie obecního kronikáře

Obr. 4 Nejstarší dochovaná fotografie žáků jezeřanské školy, pravděpodobně z období 1. světové války, lze identifikovat faráře Martina Vrbu a vedle něj vpravo sedícího učitele Bedřicha Štěrbáčka

Fotografie obecního kronikáře

Obr. 5 Žáci jezeřanské školy v roce 1933

Fotografie obecního kronikáře

*Obr. 6 Řídící František Vaněk a kounický kaplan P. Prnka, školní rok 1936
Fotografie obecního kronikáře*

*Obr. 7 Řídící František Vaněk a kounický kaplan P. Karel Sobotka, Školní rok 1942
Fotografie obecního kronikáře*

Obr. 8 Komponovaná pohlednice Maršovic, na spodní fotografii vlevo je za zvonící patrná budova maršovické školy (asi 1925)

Fotografie obecního kronikáře

Obr. 9. Nová školní budova pro obce Jezeřany a Maršovice postavená v roce 1950

Fotografie obecního kronikáře